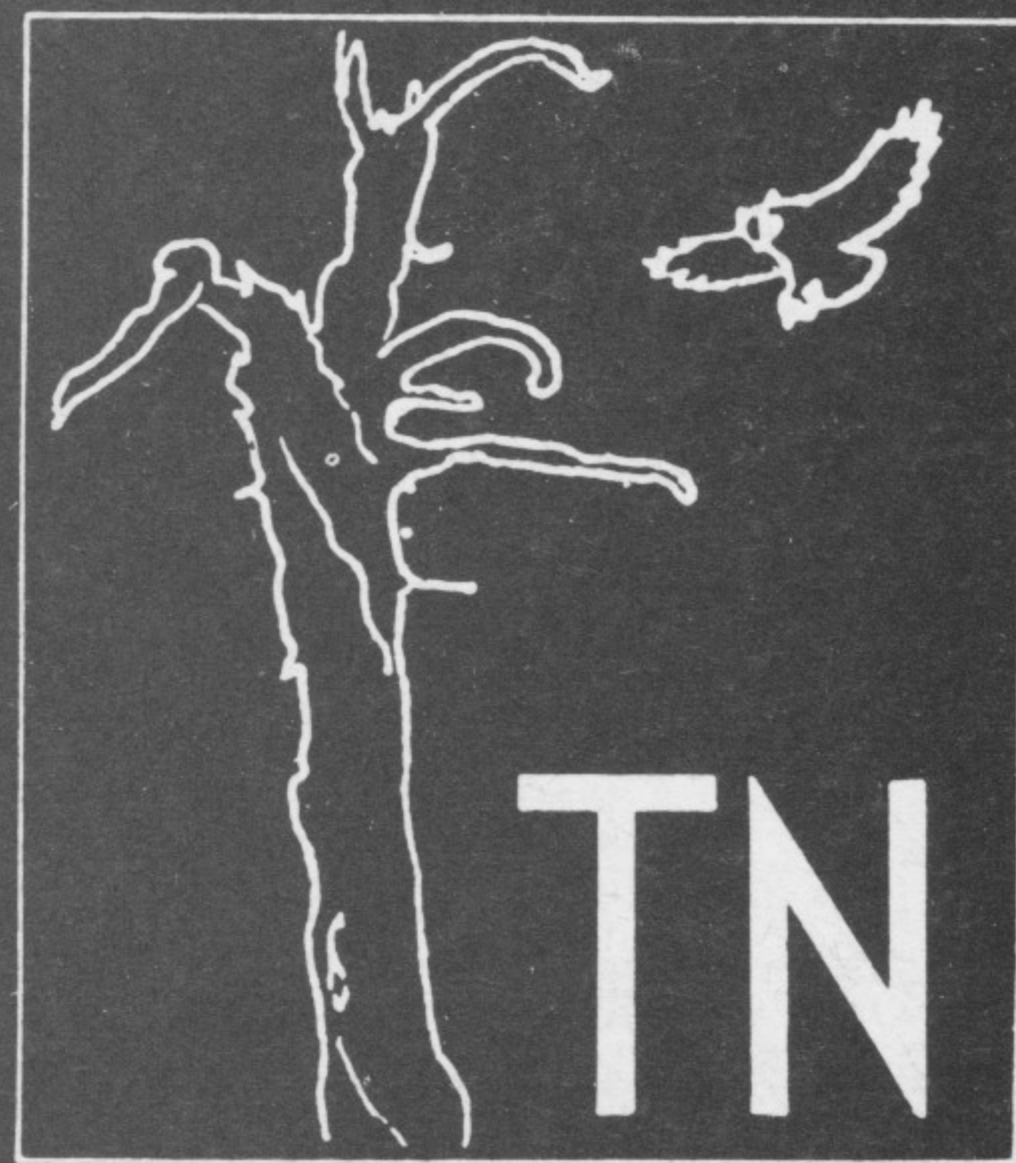

TRØNDERSK NATUR

NR. 3 - 1982 - 9. ÅRG.

NATURTIDSSKRIFT FOR TRØNDELAGSFYLKENE

Ansvarlig for utgivelsen:

NORSK ORNITOLOGISK FORENING

AVD. NORD-TRØNDELAG

7670 Sakshaug Postgiro 3 89 38 80

NORSK ORNITOLOGISK FORENING

AVD. SØR-TRØNDELAG

Postboks 139 — Postgiro 3103991

7001 Trondheim

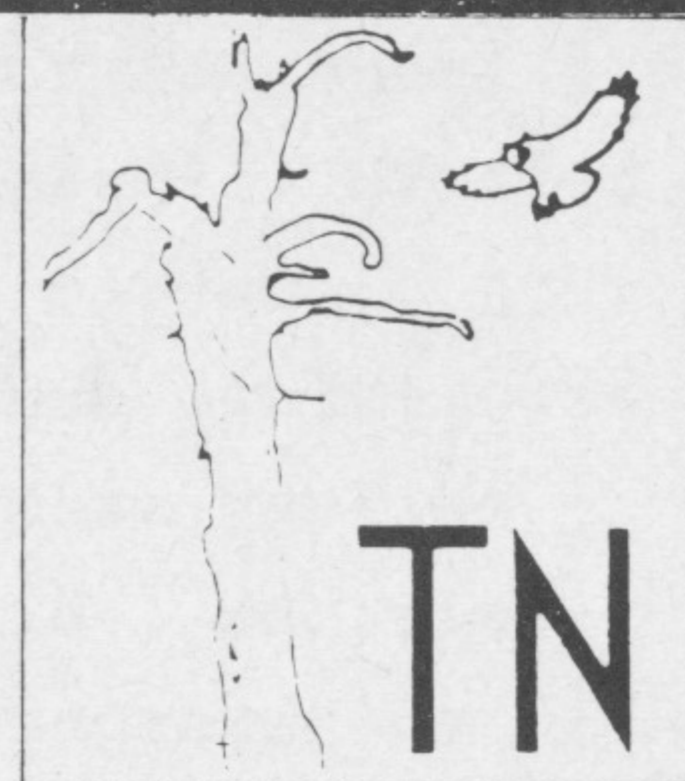
INNHOLD

Lorentsen, Ø: Rapport fra et våtmarksområde i Steinkjer og Inderøy kommune	76
Røtnes, E: Dyrespor og sportegn. 1- Spisespor	88
Skjennald, E: Fugler som individualister	92
Holte, G: Aldri så kaldt at det ikke er godt for noen	95
SMÅSTYKKER	
Husby, M: Størbestanden i 1982	97
Skage, K.O. & Olsen, K.H.: Ringmerking av fugler	98
Sandvik, J.: Stort kjøttmeisreir	99
Klevsand, K.M.: Kjøttmeis invalidisert av ringmerking	100
Nordisk Ornitologisk Kongress 1983	102
Cleve, A.: Fargemerkingprosjekt på måkeunger i Telemark fra 1982..	103

Forsidebilde: Tjeld i motlys.w. Foto: Per G. Thingstad.

Redaksjon:

Magne Husby og Roar Pettersen (red.)
Jostein Sandvik
Jarle Steinkjer

Adresse: Postboks 1719, Rosenborg
7001 Trondheim

Postgiro: 3 60 19 52

Abonnementskostnad 1982: Kr. 25,—

Trykk: Stjørdal Trykkeri a/s 7500 Stjørdal

Nr. 3

1982

Opplag: 600

Redaksjonen takker for alt innkommet stoff til bladet.

Den observante leser har sikkert registrert at bladet har gått over fra spalteform til helskrevne sider. Årsaken er anstrengt økonomi (1000 kr pr nr for settingen). Økonomien er også årsaken til at det er noe usikkert om TN kommer med 4 nummer i år. Uansett hvordan det går vil bladet komme som normalt fra og med nummer I 1983.

I siste nummer av bladet er beklageligvis bildene på side 45 og 68 byttet om. Det har skjedd etter at redaksjonen sendte bladet inn til trykking. Vi har tatt dette til etterretning og bedt trykkeriet sende oss en kopi av det monterte bladet før det går i trykken slik at det blir mulig å unngå slike grove feiltrinn.

For de artikkelforfatterne som har tilgang på elektrisk skrivemaskin og samtidig kan bruke denne setter redaksjonen stor pris på å få tilsendt artiklene i maskinskreven form klar til nedfotografering. En må da bruke minste linjeavstand og bredde 16 cm.

Vi henstiller også til alle de som har interessante naturopplevelser /observasjoner fra i sommer om å la andre få del i disse. Enten de er aktuelle for LRSK, ATLAS-prosjektet eller som et småstykke/artikkel i TN.

LRSK-Nord-Trøndelag, Geir Vie 7670 Sakshaug

LRSK-Sør-Trøndelag, Jostein Sandvik L96I 7035 Moholt

ATLAS-prosjektet-Sør-Trøndelag, Øystein Størkersen Devlesvingen 5A,
7000 Trondheim

ATLAS-prosjektet-Nord-Trøndelag, Per Gustav Thingstad Smørblomstvn 2,
7000 Trondheim

FRIST FOR INNLEVERING AV STOFF TIL NESTE NUMMER 15 OKTOBER.

RAPPORT FRA ET VÅTMARKSOMRÅDE

I STEINKJ ER OG INDERØY KOMMUNE

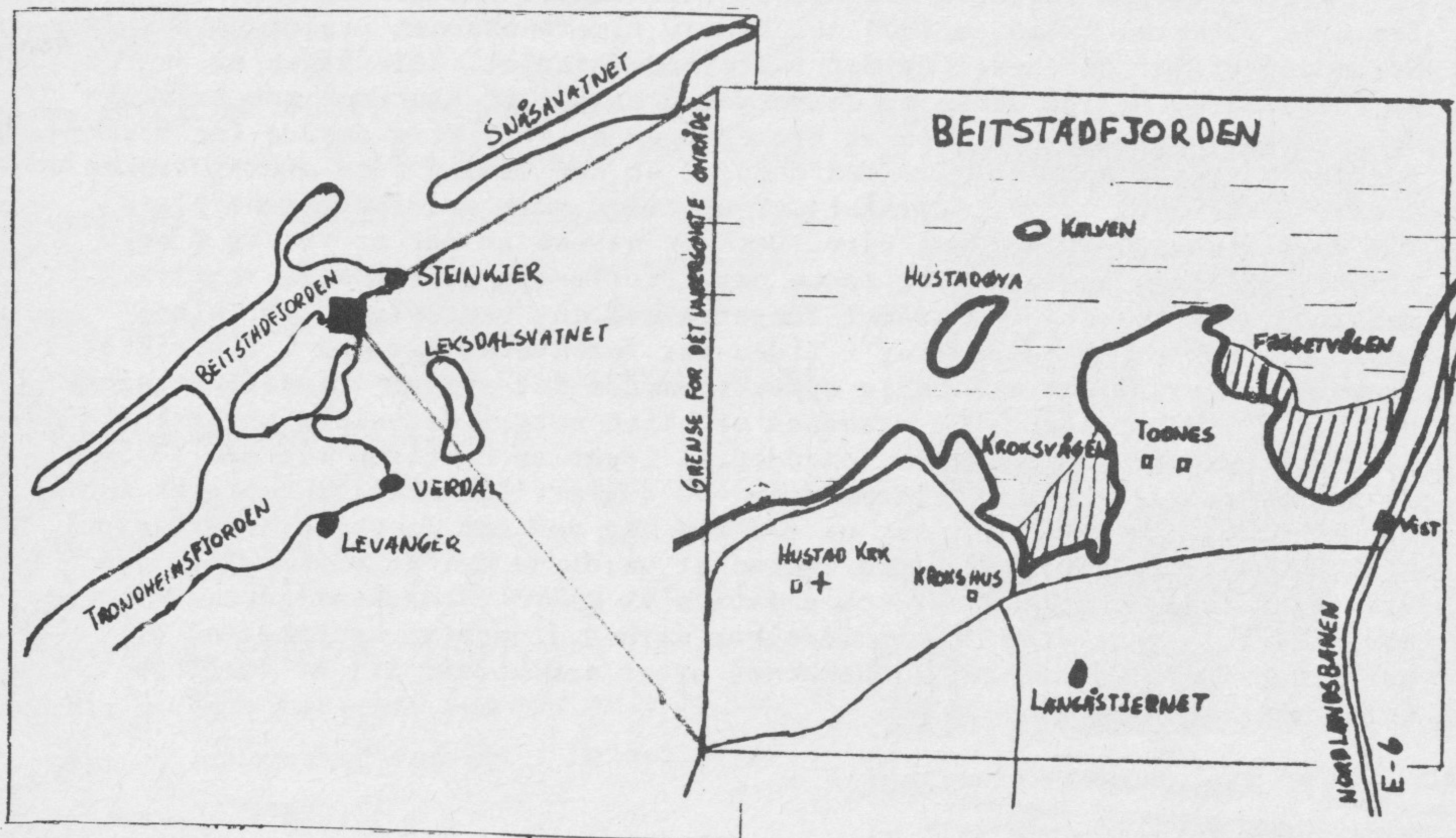
Øystein Lorentsen

I denne artikkelen vil jeg presantere resultatet av ornitologiske registreringer jeg har gjort i et relativt brgrenset område på Sandvollan / Sparbu i henholdsvis Inderøy og Steinkjer kommuner. Området finnes på kartblad: 1722 IV STIKLESTAD, UTM-koordinater PR 15-19 95-98.

Registreringene har blitt foretatt mer eller mindre systematisk i løpet av de siste 10-15 år og skulle kunne gi en bra oversikt over fuglefaunaen i området. Dette er ikke ment å være en fullstendig rapport, men mer som et bidrag til kjenskapen om fuglelivet i en del av Inderøy/Steinkjer området. Med den kjenskapen jeg etter hvert har fått til området, mener jeg at deler av det har verdier i ornitologisk sammenheng som gjør at dets framtidige status må vurderes. Det gjelder særlig våtmarksområdene Frøsetbukta og Kroksvågen samt Hustadøya.

I Nord-Trøndelag har det i de siste årene blitt foretatt mange verdifulle ornitologiske undersøkelser i ulike deler av fylket. Flere av disse er blitt offentliggjort blant annet i Trøndersk Natur og TN's supplementserie. Noen av de rikeste områdene er nå foreslått vernet i : "Utkast til verneplan for våtmarksområder i Nord-Trøndelag fylke". Det er et verdifullt arbeid som her er gjort, og man får håpe at forslaget blir vedtatt av de ansvarlige myndigheter. Et tankekors er det dog at av de omlag 200 områder som er vurdert i vernesammenheng, er det bare 24 som er funnet å ha kvaliteter som tilsier vern i henhold til Naturvernloven. Kun 22 av disse er igjen foreslått vernet. Her er vi ved kjernen av et problem i vernespørsmål. Hva skal skje med alle de andre mer eller mindre verneverdige områdene som er "veid og funnet for lett"? Hvilken status skal de få? Samlet sett er det mye som taler for at alle disse områdene er minst like viktige for bevaringen av våre våtmarksfugler som de områdene som er foreslått vernet. Det er derfor viktig at vi forvalter alle våtmarksområdene på en fornuftig måte. Vi må ikke la de vernede områdene bli en "sovepute" slik at vi glemmer hva som skjer med resten. De områdene som blir omtalt i denne artikkelen kan sees på som representanter for den store gruppen våtmarksområder som går en usikker fremtid i møte.

OVERSIKTSKART

VÅTMARKSOMRÅDENE

Opplysninger fra de senere års ornitologiske undersøkelser tyder på at det går en trekkvei mellom de indre nordøslige deler av Nord-Trøndelag og ut i Trondheimsfjorden. Denne trekkveien ser ut til å følge de indre deler av fjorden, vassdraget mellom denne og Snåsavannet og videre mot nord/nordøst. Det er denne trekkveien det undersøkte området på Sandvollan/Sparbu passer inn i. En må regne med at den ornitologiske verdien av området har økt etter at nærliggende våtmarker som Sørsileiret og Nordsileiret ved Steinkjer er blitt mudret opp og tatt i bruk som industriområde.

Våtmarkene Frøsetvågen og Kroksvågen ligger 8 og 10 km sørvest for Steinkjer. Begge områdene er en del av Beistadfjorden som er navnet på den indre delen av Trondheimsfjorden. Med i våtmarksområdet er også Langåstjernet, et lite og næringsrikt vann. Tjernet ligger i et åkerlandskap mellom Inderøy og Steinkjer. Hustadøya og Kalven er pr definisjon ikke våtmarksområder, men hører naturlig med i dette bildet da disse er viktige hekkeplasser for sjøfugl i området. Sjøbassenget i det undersøkte området er stort sett et gruntvannsområde med dyp ned til 30 m. Det moderate dypet samt bunnforholdene gjør at området er ernæringsmessig viktig for mange ender, dykkere og lommer og da spesielt på ettervinteren og våren.

FRØSETVÅGEN

Frøsetvågen ligger i sin helhet i Steinkjer kommune og bare 300 m fra E-6. Våtmarka er på ca 1000 mål hvorav tidevannssonen utgjør ca 700 mål. Strandeng utgjør det meste av det resterende arealet. Hele vågen er omgitt av kulturmark. Mellom denne og selve vågen er det en kantsone som er skogdekt. Observasjonene har vist at Frøsetvågen er et viktig område for trekkfuglene både vår og høst. I sjøen utenfor er det vanlig å se overvintrende ender, dykkere og lommer. Området ser ut til å være en viktig rasteplass for de fleste av vadefuglene våre. Det kan nevnes at det er vanlig å se flokker på flere hundre vipper raste her. Storlom og smålom sees regelmessig. Det synes som om området fungerer som en "venteplass" for blant annet horndykker og toppdykker i tiden før ferskvatna går opp i distriktet. Frøsetvågen er ellers et viktig oppvekstområde for ærfugl- og siland-unger. Det kan til slutt nevnes at gravanda er blitt sett i det siste og at kortnebbgås har trekkruta si over området. I løpet av en times tid den 18/5-79 passerte 4 flokker på tilsammen ca 400 fugler. Den ene flokken gikk inn for landing, men det er uvisst om den slo seg ned der (avstandsobservasjon).

Som hekkeplass har vågen begrenset verdi da det er påvist forholdsvis få arter i hekking i det som omfattes av selve våtmarksområdet. Det må imidlertid innskytes at i umiddelbar nærhet finner vi kantskogen, og her finner vi et stort antall hekkende arter som bidrar til at området's verdi øker vesentlig.

Tjeld

Makrellterne.

Foto Øystein Lorentsen.

KROKSVÅGEN

Dette området ligger med ca 2/3 i Steinkjer kommune og 1/3 i Inderøy kommune. Våtmarka er på ca 600 mål hvorav tidevannsonen er på ca 500 mål. Det er vesentlig mindre arealer strandeng enn i Frøsetvågen. Kroksvågen er omgitt av dyrkamark som ikke er vesentlig avgrenset fra selve vågen av kantskog. Egentlig er det riktig å se på de to vågene som et våtmarksområde. Det som skiller dem er en strekning på ca 1 km med dyrkamark. Ofte ser man at fugler som er skremt opp fra et av områdene flyr over til det andre og slår seg ned der. Det er vanligvis ikke så mye vadefugl å se i Kroksvågen som i Frøsetvågen. Det kan ha sammenheng med de mindre strandengarealene. Derimot er det vanligvis mer andefugl å se. Enkelte år kan det ses uvanlig store konsentrasjoner av havelle, sjøorre, svartand, ærfugl og kvinand. I mars/april 1976 ble en slik konsentrasjon på flere tusen individer sett i området Kroksvågen-Hustadøya-Kalven. Årsaken til denne spesielt store samlingen kan jeg ikke gi sikkert, men det er mulig at det har sammenheng med at Kroksvågen er en god gyteplass for sild og flyndre, og at det på det aktuelle tidspunktet var uvanlig mye rogn eller yngel som fuglene beitet på.

Kroksvågen har forholdsvis få hekkende arter. Stedets verdi ligger først og fremst i at så mye andefugl benytter vågen til overvintring og samlested før isen går opp i fjellet.

Kroksvågen sett mot vest. Foto Øystein Lorentsen.

LANGÅSTJERNET

Med i våtmarksbildet hører også Langåstjernet, et lite tjern på 100-50 meter. Tjernet ligger ca 1 km rett sør for Kroksvågen på grensa mellom Inderøy og Steinkjer kommune. Dette er et typisk eutroft, næringsrikt vatn som er innrammet av kulturmark. En god del trær omkranser vatnet uten at det kan få betegnelsen kantskog. I den ene enden av tjernet er det kraftig takrørvegetasjon. Langs bredden er det svært sumpig slik at det er vanskelig å ta seg fram der. På tross av sin lille størrelse er det et variert fugleliv som er registrert ved tjernet. Det kan nevnes at horndykkeren hekker, toppanda hekker og sannsynligvis mens sivsangeren er registrert syngende uten at den til nå er funnet hekkende. Tjernet er i et stadium av rask gjenvoksing, en utvikling som blir forsterket av den gjødsling som skjer fra dyrkemarka omkring. For ytterligere å understreke hvor utsatt slike vatn er i jordbruksområder, kan det nevnes at det for noen år siden ble funnet to 5 liters dunker med plantegift som var slengt i vannkanten, den ene med korka av slik at innholdet var rent ut i vatnet.

Langåstjernet sett fra nord. Foto Øystein Lorentsen.

Hustadøya er ei skogkledd øy på ca 130 mål. På sør og østsida er det sand eller rullesteinstrand. På vest og nordsida er det svaberg og klippestrand. Det meste av øya er dekt av tett granskog. Midt på øya finnes et lite myrområde med endel siv og grasvegetasjon. Området mellom flomålet og skogen er stort sett dekt av mose. Endel einerkratt utgjør også et karakteristisk innslag i vegetasjonen.

Hustadøya er antagelig en av de største og viktigste hekkeplassene for ærfugl og fiskemåke i de indre deler av Trondheimsfjorden. Ærfuglen hekker over hele øya og finner godt skjul i den tette granskogen og i einerkrattene. Fiskemåkene legger helst reirene på de mosekleddede bergene eller i langvollvegetasjonen på den sørøstvendte sida av øya. I tillegg har den en ganske stor koloni i myrområdet inne i skogen. Makrellterna har hekket i et par mindre kolonier, men bestanden har vært i tilbakegang de senere år og sommeren 1981 ble det ikke funnet et eneste reir av arten. Hustadøya er også en viktig hekkeplass for tjeld og siland. Teisten er også funnet rugende, men ikke i de siste åra. Grågåsa sees av og til i trekktida når små flokker lander for å beite på øya. Det må nevnes at store flokker med kråke bruker øya som overnattingsområde, mest i vinterhalvåret, men endel overnatter her også vår og sommer.

Fuglelivet på Hustadøya har i de siste 15-20 årene vært svært utsatt for menneskelig forstyrrelse. Stedet er blitt et populært utfartsted på finværsdager vår og sommer. Det er vanlig med godt vær i mai/juni i denne delen av Trøndelag og utfarten er deretter. Denne tiden er samtidig den mest kritiske for fuglene. Fiskemåken ser ut til å være mest utsatt, og det er ikke uvanlig å finne dusinvis med døde måkeunger etter godværsperioder. De fleste ungene dør på grunn av overoppheting fordi foreldrene blir forstyrret av den menneskelige ferdselen og ikke kan gi ungene den nødvendige beskyttelsen mot sola. Det er ingen tvil om at antall hekkende fiskemåker er sterkt redusert på Hustadøya de siste årene. Jeg vil antyde en halvering på de siste 15 åra. Det er overveiende sannsynlig at det er ferdselen som er årsak til desimeringen, men det må også legges til at visse personer driver utstrakt ulovlig eggsanking på øya. De måkene som legger nye kull får det enda vanskeligere med å fø opp ungene fordi ferdselen i området øker etterhvert som ferietida setter inn. Ærfuglen er heldigvis ikke så utsatt fordi den har godt skjulte reir og ea trykker svært hardt. Ungene går på sjøen kort tid etter klekking og fuglene trekker ofte raskt bort fra området og til roligere omgivelser. Men det hender at ea blir skremt av slik at eggene blir liggende ubeskyttet. Da er det påfallende å se hvor raskt kråka er på pletten og raner reiret. Det er tydelig å se at nedel kråker sitter i tretoppene og speider etter ubeskyttede reir o.l. når området blir forstyrret av mennesker.

Det er mye som taler for at det burde vært håndhevet et strengt ferdselsforbud på Hustadøya i den mest kritiske perioden på våren og forsommeren. Da er det kanskje mulig å snu på nedgangsutviklingen for fiskemåken, og makrellterna kunne på ny finne tilfredstillende levevilkår på øya.

KALVEN

500 meter nordøst for Hustadøya ligger Kalven (tidligere omtalt i TN 3/80 og 4/81). Dette er en nesten vegetasjonsfri holme på ca 2 mål. På den østlige delen av holmen er det et par brakkvassdammer og rundt disse vokser den eneste vegetasjonen som består av noe siv, gress og mose. I denne vegetasjonen hadde ca 20 fiskemåker reir sommeren 1981. På den vestlige værharde og vegetasjonsfrie delen hadde ca 10 par hettemåke reir. Tidligere var det også et lite antall makrellterner som hekket her, men siste sesong manglet disse. I det hele tatt ser det ut som makrellterna er på vikende front i Beistadfjorden. Arten er som nevnt blitt borte også på Hustadøya.

I vinterhalvåret kan storskarven sees med jevne mellomrom på Kalven. I sjøen rundt holmen er det vanlig med flokker av havelle, ærfugl, svartand og sjøorre. Også storlommen observeres jevnlig i sjøen mellom Kalven og Frøsetvågen.

Kalven og Hustadøyas østspiss. Foto Øystein Lorentsen.

DE UNDERSØKTE OMRÅDER UTENOM VÅTMARKSOMRÅDENE

I tillegg til våtmarksområdene består det undersøkte området også av skog, kulturmark, løvtreklynger og kantskoger. Landskapet har i det hele preg av et mosaikklandskap med mange skiftninger mellom de ulike vegetasjonstypene. Området er stort sett flatt. Høyeste punkt er ved Hustad kirke med ca 100 meter over havet

SKOGSOMRÅDENE

Omtrent halvparten av undersøkelsesområdet utenom våtmarka er skog. Det er vesentlig gammel tett granskog av høy bonitet. Store deler av skogen har i det siste blitt dyrket opp. Denne utviklingen ser ut til å fortsette slik at en må regne med at det om noen år bare vil være igjen enkelte mindre felt med granskog. Stor granskog er fattig på fugler slik at en videre oppdyrking kanskje medfører et rikere fugleliv i området. Det er dog avhengig av at noen treklynger blir stående tilbake. Noen av de mest typiske barskogsartene som korsnebbene, toppmeis og jerpe vil nok lide under denne utviklingen og forsvinne helt hvis de gjenværende barskogsarealene blir for små.

KULTURMARKA OG KANTSKOGENE

Det meste av dette er typisk mosaikklandskap. Slike områder med stor variasjon mellom ulike vegetasjonstyper er kjent for å ha et rikt fugleliv. Det gjelder også for området på Sandvollan/Sparbu. Landskapet skifter fra åker og eng til oreskog med mer eller mindre varmekjære løvtrær i sørvendte skråninger. Ved Hustad kirke er det et slikt område med løvtrær. Her treffes arter som munk, hagesanger, tornsanger, svart-hvit og gråfluesnapper samt dvergspett. Er man riktig heldig kan man også se mølleren som er funnet like i nærheten. Det må nevnes at i kirketårnet hekker kaia. Denne kirka, som forresten er en av Norges eldste (fra 1150), var tidligere kjent som den nordligste hekkeplass for kaie i landet. Kantskogen er viktig for flere fulearter både som hekkeplass og næringsområde. I trekktida er det vanlig å se store flokker bokfink, bjørkefink, troster og stær som oppholder seg i denne vegetasjonstypen.

Som en konklusjon må man kunne si at på tross av et forholdsvis begrenset areal kan området by på et rikt og variert fugleliv. Årsaken til det er den store variasjonen i vegetasjonstyper (mosaikklandskap). Størst verdi har likevel de delene av området som kan karakteriseres som våtmark. Det er disse det er viktig å holde et øye med og sørge for at de også i framtida kan fungere som raste og furasjeringsområde for våtmarksfuglene våre.

SAMLET ARTSOVERSIKT

Ved avslutningen av denne rapporten var det sett tilsammen 120 arter i det området som omtales. Av disse er det påvist hekking for 61 arter mens 15 trolig hekker og 44 arter kun er tilfeldige streifere eller overvintrere med hekkeplass lenger nord.

Som nevnt til å begynne med er ikke dette ment å være en fullstendig rapport over fuglelivet i området. Det er ikke gjort noe systematisk arbeide med å samle data fra andre ornitologiske undersøkelser i området. Under arbeidet med denne rapporten har jeg ikke fått kjenskap til slike, bortsett fra sjøfugltellingene. Sjøfugltellingene omhandler et mye større område enn denne rapporten slik at materialet ikke uten videre lar seg benytte i denne rapporten.

TEGNFORKLARING TIL ARTSLISTA

H: Arten er påvist hekkende enten ved reirfunn eller via nylig utfløyne unger.

h: Adferd som sannsynliggjør hekking er påvist.

T: Arten er observert på trekk (høst, vinter eller vår).

S: Streif (gjelder kun sommerobservasjoner).

V: Arten overvintrer.

+++ : Vanlig

++ : Fåfallig, men regelmessig

+ : Sjelden/sporadisk

Systematikken følger Haftorn, S: "Norges Fugler"1971".

LOMMER - Gaviidae		JOER - Stercorariidae	
Smålom (Gavia stellata)	V+/T++	Tyvjo (Stercorarius parasiticus)	S+
Storlom (G. arctica)	V+/T++		
LAPPEDYKKERE - Podicipedidae		MÅKER OG TERNER - Laridae	
Horndykker (Podiceps auritus)	H+/T++	Hettemåke (Larus ridibundus)	H/V++
Toppdykker (P. cristatus)	T++	Sildemåke (L. fuscus)	S++
		Gråmåke (L. argentatus)	S/V+++
SKARVER - Phalacrocoridae		Svartbak (L. marinus)	S/V+++
Storskarv (Phalacrocorax carbo)	S++	Fiskemåke (L. canus)	H+++
		Makrellterne (Sterna hirundo)	H++
HEGRER OG RØRDRUMMER - Ardeidae		Rødnebbterne (S. paradisea)	S+
Gråhegre (Ardea cinerea)	S+++	ALKER - Alcidae	
		Teiste (Cepphus grylle)	h+/V++
GJESS, SVANER OG ENDER - Anatidae		DUER - Columbidae	
Canadagås (Branta canadensis)	T+	Ringdue (Columba palumbus)	H/T+++
Grågås (Anser anser)	T++	Tyrkerdue (Streptopelia decaocto)	S+
Kortnebbgås (A. brachyrhynchus)	T+++		
Sangsvane (Cygnus cygnus)	T+	GJØKER - Cuculidae	
Gravand (Tadorna tadorna)	T+	Gjøk (Cuculus canorus)	h++
Stokkand (Anas platyrhynchos)	H/T+++	UGLER - Strigidae	
Krikkand (A. crecca)	T+++	Hornugle (Asio otus)	H++
Brunnakke (A. penelope)	T+++	Spurveugle (Glaucidium passerinum)	H++
Toppand (Aythya fuligula)	h+/T++	Kattugle (Strix aluco)	h+
Ærfugl (Somateria mollissima)	H/T+++		
Svartand (Melanitta nigra)	V+/T++	SEILERE - Apodidae	
Sjørørre (M. fusca)	V+/T+++	Tårnseiler (Apus apus)	H+++
Havelle (Clangula hyemalis)	V/T+++	SPETTER - Picidae	
Kvinand (Bucephala clangula)	V+/T++	Grønnspekk (Picus viridis)	h+
Siland (Mergus serrator)	H+++/V++	Svartspekk (Dryocopus martius)	h+
Laksand (M. merganser)	S+	Flaggspekk (Dendrocopos major)	H/T++
		Dvergspett (D. minor)	H+
HAUKER - Accipitridae		Tretåspekk (Picoides tridactylus)	h+
Havørn (Haliaeetus albicilla)	S+	SVALER - Hirundinidae	
Hønsenhauk (Accipiter gentilis)	H++	Sandsvale (Riparia riparia)	S++
Spurvehauk (A. nisus)	h++	Låvesvale (Hirundo rustica)	H+++
Fjellvåk (Buteo lagopus)	T++	Taksvale (Delichon urbica)	T++
FALKER - Falconidae		LERKER - Alaudidae	
Dvergfalk (Falco columbarius)	T++	Sanglerke (Alauda arvensis)	H++
SKOGSHØNS - Tetraonidae		ERLER OG PIPLERKER - Motacillidae	
Jerpe (Tetrastes bonasia)	h++	Trepiplerke (Anthus trivialis)	H+++
TJELDER - Haematopodidae		Heipiplerke (A. pratensis)	T+++
Tjeld (Haematopus ostralegus)	H+++	Linerle (Motacilla alba)	H/T+++
LOER - Charadriidae		STØRER - Sturnidae	
Sandlo (Charadrius hiaticula)	T+++	Stør (Sturnus vulgaris)	H/T+++
Heilo (Pluvialis apricaria)	T+++	KRÅKEFUGLER - Corvidae	
Vipe (Vanellus vanellus)	H++/T+++	Nøtteskrike (Garrulus glandarius)	H/V++
Steinvender (Arenaria interpres)	T++	Skjære (Pica pica)	H+++
SNIPER - Scolopacidae		Kaie (Corvus monedula)	H/V+++
Dvergsnipe (Calidris minuta)	T+++	Kråke (C. corone)	H/V+++
Fjæreplytt (C. maritima)	T+++	Ravn (C. corax)	T++
Myrsnipe (C. alpina)	T+++	SIDENSVANSER - Bombycillidae	
Brushane (Philomachus pugnax)	T+++	Sidensvans (Bombycilla garrulus)	T+++
Rødstilk (Tringa totanus)	h+/T+++	GJERDESMETTER - Troglodytidae	
Gluttsnipe (T. nebularia)	T++	Gjerdesmett (Troglodytes troglodytes)	H++
Grønnstilk (T. glareola)	T++	JERNSPURVER - Prunellidae	
Strandsnipe (Actitis hypoleucos)	H++/T+++	Jernspurv (Prunella modularis)	H/T+++
Storspove (Numenius arquata)	H/T++		
Småspove (N. phaeopus)	T+++		
Rug'e (Scolopax rusticola)	H++		
Enke tbekkasin (Gallinago gallinago)	h+/T+++		

SANGERE, FUGLEKONGER, FLUESNAPPERE, TROSTER - Muscicapidae

Sivsanger (Acrocephalus schoenobaenus)	h+
Gulsanger (Hippolais icterina)	h+
Hagesanger (Sylvia borin)	H++
Munk (S. atricapilla)	H/T+++
Tornsanger (S. communis)	H/T++
Møller (S. curruca)	h+
Løvsanger (Phylloscopus trochilus)	H/T+++
Gransanger (P. collybita)	H/T+++
Fuglekonge (Regulus regulus)	H+++
Svarthvit fluesnapper (Ficedula hypoleuca)	H+++
Gråfluesnapper (Muscicapa striata)	H++
Buskskvett (Saxicola rubetra)	H++
Steinskvett (Oenanthe oenanthe)	T+++
Rødstjert (Phoenicurus phoenicurus)	h+
Rødstrupe (Erithacus rubecula)	H/T+++
Gråtrost (Turdus pilaris)	H/T+++
Svarttrost (T. merula)	H/V+++
Rødvingetrost (T. iliacus)	H/T+++
Måltrost (T. philomelos)	H/T+++

MEISER - Paridae

Løvmeis (Parus palustris)	H+++
Granmeis (P. montanus)	H+++
Toppmeis (P. cristatus)	H++
Svartmeis (P. ater)	H++
Blåmeis (P. caeruleus)	H+++
Kjøttmeis (P. major)	H+++

TREKRYPERE - Certhiidae

Trekryper (Certhia familiaris)	H++
--------------------------------	-----

VEVERFUGLER - Ploceidae

Gråspurv (Passer domesticus)	H+++
------------------------------	------

FINKER - Fringillidae

Bokfink (Fringilla coelebs)	H/T+++
Bjørkefink (F. montifringilla)	H+/T+++
Grønnfink (Carduelis chloris)	H/T+++
Grønnsisik (C. spinus)	H/T+++
Bergirisk (Acanthis flavirostris)	T+++
Gråsisik (A. flammea)	H+/T+++
Grankorsnebb (Loxia curvirostra)	H/T+++
Dompap (Pyrrhula pyrrhula)	H++/T+++

BUSKSPURVER - Emberizidae

Gulspurv (Emberiza citrinella)	H/T+++
Sivspurv (E. schoeniclus)	H/T++
Snøspurv (Plectrophenax nivalis)	T+++

Løvsanger med mat til ungene. Foto Øystein Lorentsen.

Smålom

Overvintrer av og til. Vanlig ettervinter/vår. Største antall 4 ind. 3/8-8I.

Storlom

Overvintrer enkelte år. Vanlig høst og vår. En flokk på 6 ind. 9/5-79 sørøst for Kalven.

Horndykker

Vanlig om våren (ind. fra Leksdalsvatnet?). 5 ind. 22/4-79. Hekker i Langåstjernet.

Toppdykker

Fast innslag om våren (fra Leksdalsvatnet?). 3 ind. 22/4-79.

Gråhegre

Vanlig i området, men hekker ikke. En forholdsvis stor koloni på Ålbergholmen ca 6 km mot vest.

Grågås

Sees av og til på trekk. Beiter da ofte på Hustadøya. 8 ind. sett her 8/5-79.

Kortnebbgås

Et anseelig trekk over området i mai. Eksempelvis passerte 4 flokker a 75-100 ind. mellom 12.30 og 13.30 18/5-79.

Gravand

Tilfeldige observasjoner. Et par 8/6-8I.

Toppand

Sees regelmessig i Kroksvågen, 4 ind. 9/5-79. Hekker muligens Langåstjernet.

Ærfugl

Mest tallrike and i området. Hekker i stort antall på Hustadøya, ca 200 par mai 1982. Observasjon av flokk på flere hundre ind. som sirklet for å vinne høyde før kursen ble satt østover i retning Snåsavatnet. Kun en observasjon av slik adferd i området, men slikt trekk er tidligere beskrevet fra Stjørdalen.

Kvinand

Overvintrer vanlig. 60 ind i Kroksvågen 10/8-8I.

Vipe

Svært store flokker på flere hundre ind. vanlig ved Frøsetvågen under høsttrekket. Ca 500 ind. opptalt 16/8-8I. Hekker på grasmarka rundt begge vågene.

Rødstilk

Tallrik under høsttrekket. ca 60 ind. 14/5-79 i Frøsetvågen. Noen par hekker trolig i området uten at det til nå er sikkert påvist.

Småspove

Svært vanlig under høsttrekket og er i perioder en av de vanligste artene. Mange flokker på 10-30 fugler på trekk 5/8 - 15/8 1981.

Hettemåke

Har etablert seg som rugefugl i de siste åra på Kalven (10 par 8I).

Teiste

Påstander om hekking i ei klippeur på vestsida av Hustadøya fra lokalt hold, men det har ikke skjedd de siste 3 åra.

Spurveugle

Hekket i fuglekasse ved Hustad 1976.

Stær

Overnattet tidligere i store flokker i oreskogene på Tangen og Toldnes.

Kaie

Hekker vanlig i skorsteiner på hus i området samt (som tidligere beskrevet) i tårnet på Hustad kirke. Flokker på 40 - 50 ind. overnatter sammen med kråker på Hustadøya og i granskogen ved Krokshus.

Sivsanger

Første registrering i området ved Langåstjern 25/5-73.

Møller

Syngende hann hørt ved Hustad kirke 6/6-76.

Trekryper

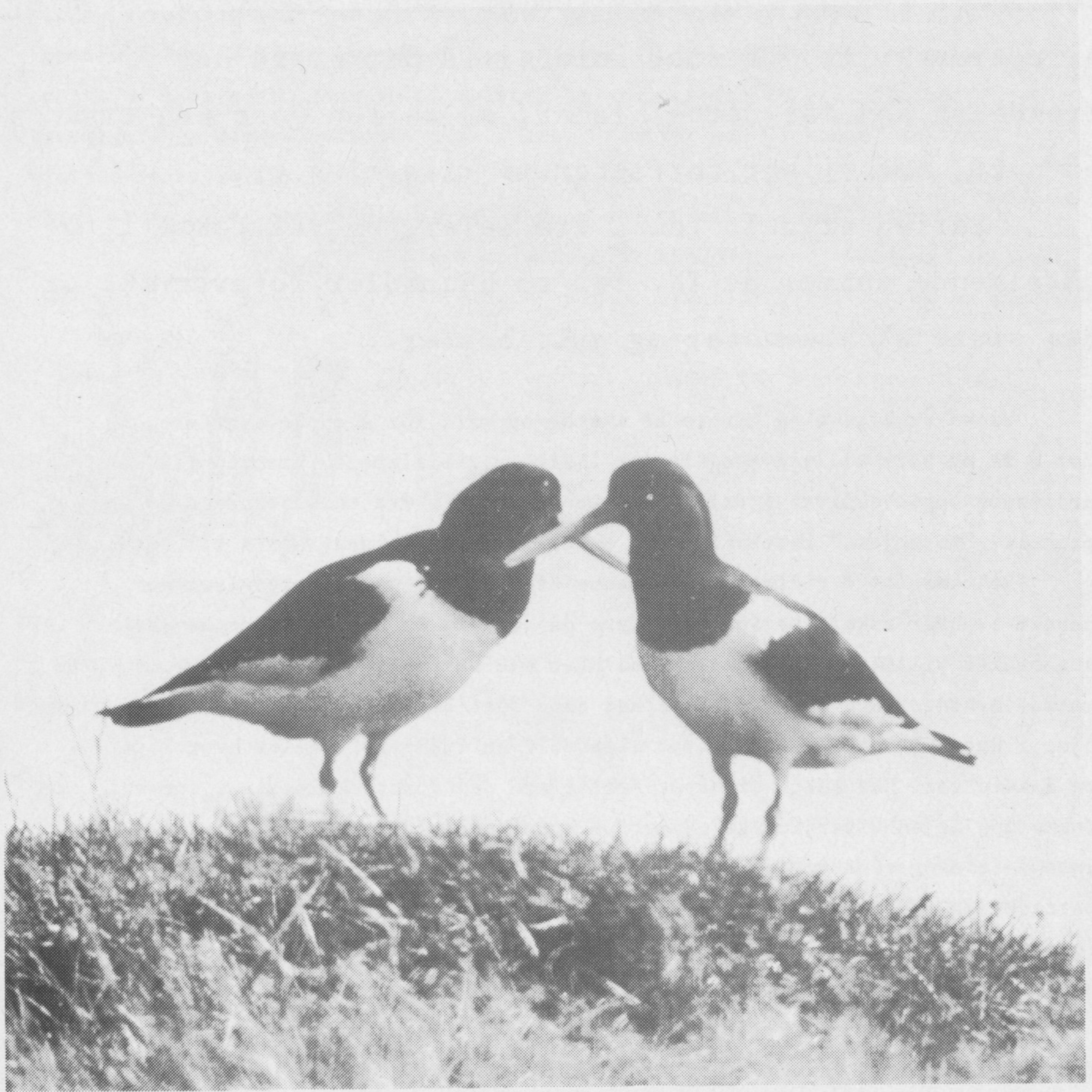
Uvanlig tallrik sommeren/høsten 1981.

Gråsisik

Hekker i år med sein snøsmelting. Opptrer ellers som streiffugl i varierende antall særlig om vinteren. Flere flokker på minst 1000 ind. trakk forbi 11/4-82.

Sivspurv

Sparsom hekking ved Frøsetvågen i kantskogen (uvanlig hekkebiotop).

Tjelden er en vanlig hekkefugl i området. Foto Øystein Lorentsen.

DYRESPOR OG SPORTEGN

1-SPISESPOR

av E. Røtnes

Med dette skal vi her i Trøndersk Natur starte en serie om spor og sportegn. Serien har tidligere vært publisert i Rana's Dyreliv som er Rana Zoologiske Forening sitt tidsskrift. Vi tror imidlertid det er få her i Trøndelag som får dette bladet, så serien godt kan trykkes på nytt, noe vi har forfatterens tiladelse til.

Serien er delt inn i tre deler, og vil komme i påfølgende nummer av TN. Del to behandler fotavtrykk, og den siste ekskrementer og gulpeboller.

Vi søker oftere og oftere ut i skog og mark for å oppleve naturen og for å se og høre ville dyr og fugler i sitt rette element. Trangen til å erfare og oppleve livet i villmarka har vi kanskje fra en siste rest av et gammelt, "bortgjemt" instinkt da vi unektelig selv en gang hørte til her.

Behover for å tilfredstille denne trangten til naturopplevelser avhenger av hver enkelt person, se f.eks på jegeren om høsten og de av oss som bruker villmarka som rekreasjon. Hvor mye har vi igjen for en tur i marka, avhenger mye av hvordan vi har tudd oss. Litt for mange vender nok hjem i dag med beklagelse av hvor lite vilt en fikk skutt eller hvor lite en i hele tatt har sett. Vi håper derfor med denne artikkelserien, som vil dukke opp igjen i vårt neste nummer, å kunne stimulere nettopp deg til å lære å lese og se dyrespør og de sportegn som blir etterlatt av de mange pattedyr og fugler som lever rundt oss. Der kan i mange tilfeller være like interessant og vel så givende som et øyeblikksbilde av en rev som stikker av og forsvinner rundt nærmeste bergnabb.

Når det gjelder spor og spormerker, er de oftest delt inn i forskjellige former som spor av rovdyr, hjortedyr, gnagere e.t.c. Dyretråkkene er lette å se og de flerse kan kjenne igjen sporene av haren og reven på en snødekt mark.

Men det er andre sportegn som kan si mer om dyrelivet så som ekskrementer, oppgulp, spisespor, behandling av kongler og nøtter, kranierester, hi og flere.

Vi skal i første omgang hoppe over spor av tråkk og begynne med spisespor. Om vinteren spiser mange dyr bark, kvister og knopper, spesielt av unge trær. Særlig for hjortedyrene betyr slik føde svært mye, men også for hare, smånagere og ekorn. Som oftest vil spor etter tennene i barken gi en god pekepinn om hvem som har vært på færde. Også størrelsen av tannmerkene kan være med og bestemme hva slags dyr som har spist.

Spisespor hos hjort betegnes som "bitt", mens man også benytter betegnelsen "skrelling" når det gjeller bark. Hjortedyrenes spisespor er gjerne iøynefallende på grunn av størrelsen på dyra. Toppskudd av ungtrær er særlig utsatt av hjortedyr, mens en på kvister og greiner kan se bruddflatene tydeligere og dermed bestemme dyrets art. Grantrær med "fotpose" skyldes hjortedyrenes beiting av toppskudd, se fig. 1. Barken på trærne blir gjerne skrellet av og en ser merker etter tennene som tydelige furer i stammen.

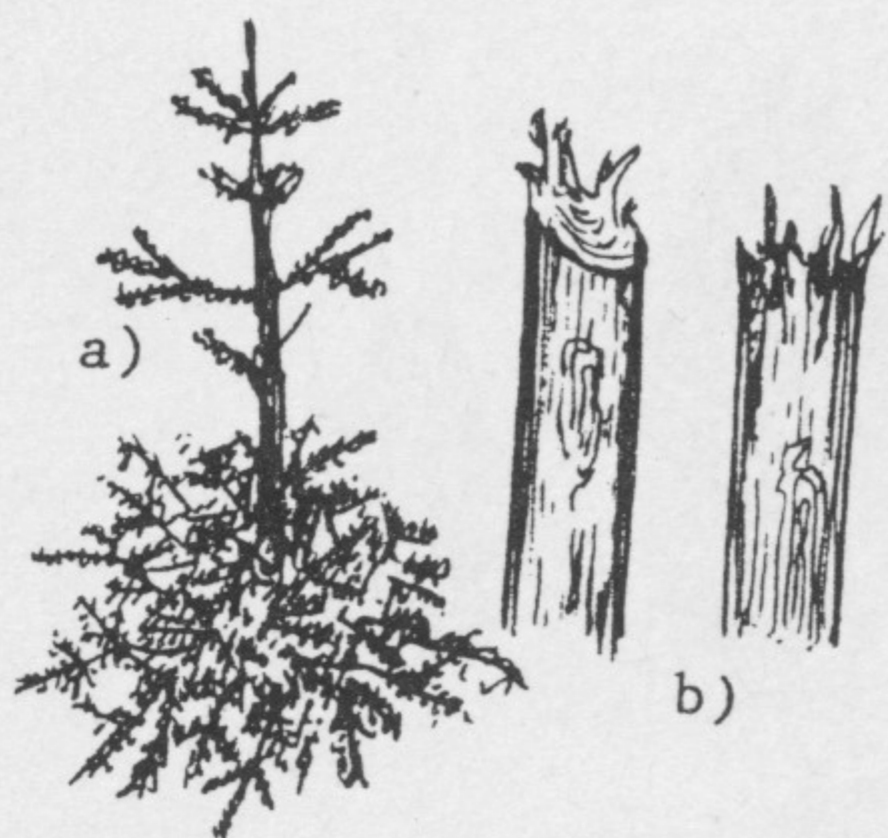

Fig. 1. a) Tre med fotpose, og b) avgnagde grener etter hjortedyr.

Elgen spiser helst skuddspisser, blad og bark om vinteren og p.g.a. dyrets størrelse, ser en gjerne avbrukne greiner og kvister under treet da den også går inn mot stammen for å nå greiner høyt oppe og i enkelte tilfeller kan den også knekke trærne. Hos haren ser en gjerne furer etter de nedre fortennene etter gnagingen og tannsporenes form og utseende samt at haren om vinteren ikke alltid spiser av de kvistene den biter av, gjør at den er lett å skille fra andre dyr. De skarpe fortennene lager ofte et glatt, skarpt snitt på bittflaten. Etter smånagere kan en også se gnagemerker. Særlig ille går det ut over røtter og nederst på stammen. Mus kan ringgnage et tre slik at forbindelsen mellom roten og toppen blir brutt og treet kan visne. Ofte kan en også se spor etter musa i bunnvegetasjonen i området da den etter noen turer til trærne rundt omkring, har laget "tunneler" i graset.

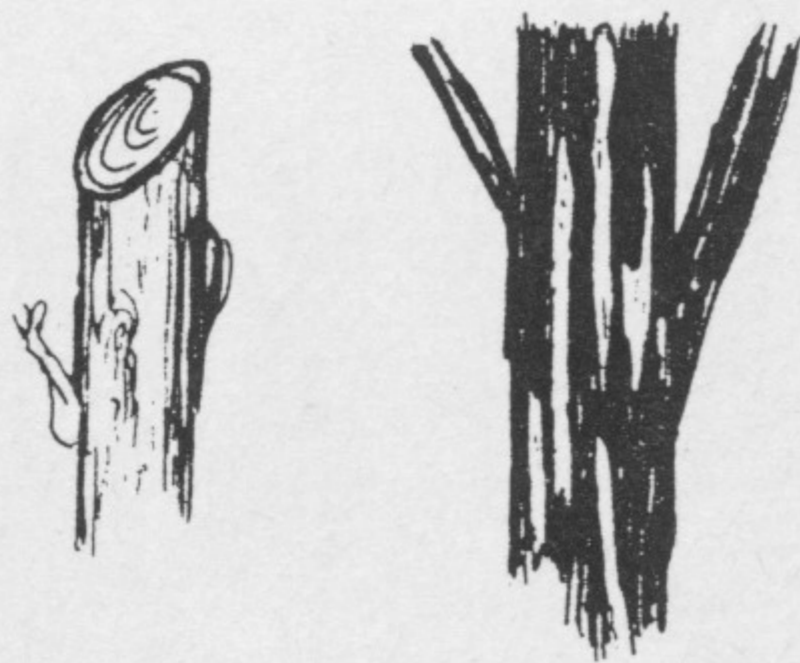

Fig. 2. Gren avbitt av hare (skråsnitt), og spor etter harebitt.

Beveren har meget karakteristiske gnagemerker. De foretrekker løvtrær og trærne felles gjerne ved at beveren i ca. en halv meters høyde gnager dem av (se fig. 3). De mange felte trærne setter gjerne sitt eget preg på området rundt

beverhytta og er vel knapt å ta feil av.

Under enkelte trær i skogen kan en se en mengde små grønne kvister. Disse skyldes ofte ekornets knoppgnag. Disse kvistene er ofte 5 - 10 cm lange.

Også etter fugler kan en finne spisespor i trær. Disse stammer oftest fra hakkespetter. De leter etter insekter, larver og pupper i sprekker på trærne og merker etter letingen har gjerne form som avflekking bark og i enkelte tilfeller hull i stammen. Spetter roter også ofte etter maur i tuer og særlig flaggspetten lager sine spettesmier. De kiler fast kongler og nøtter i grener eller i fordypninger i trærne mens de blir bearbeidet av spetten. Under disse spettesmiene finner en ofte store mengder av rester av måltidene (se fig. 4 og 5).

Kongler av gran og furu har forskjellige merker etter hvem som har behandlet dem. Under ekornets spiseplass finner en ofte hundrevis av kongler som dyret har gnaget på fra den butte enden. En del er nokså opptrevlet og normalt sitter det igjen en dusk i toppen av aksen (se fig. 6). Kongler behandlet av mus finner en helst i dunger gjemt under en gresstust e.l. da musene helst sitter skjult og spiser (se fig. 7). Korsnebbene er fugler som er meget avhengig av frøsetning på bartrær. Det meget spesielle nebbet går "i kryss" og gjør at den lett får tak i frøene og nebbet gir også de behandlede konglene et spesielt utseende. Frøskjellene er delt på langs og konglene ligger under trærne (se fig. 8).

Også rovdyrene etterlater seg rester av måltidene som kan fortelle meget. Bare mus og mindre fugler blir slukt hele eller partert. Ikke minst viktig for å bestemme rovdyrenes art, er det å studere området rundt spiseplassen grundig. Her kan en finne spor som ekskrementer, oppgulp, fotavtrykk m.m. Av større byttedyr som

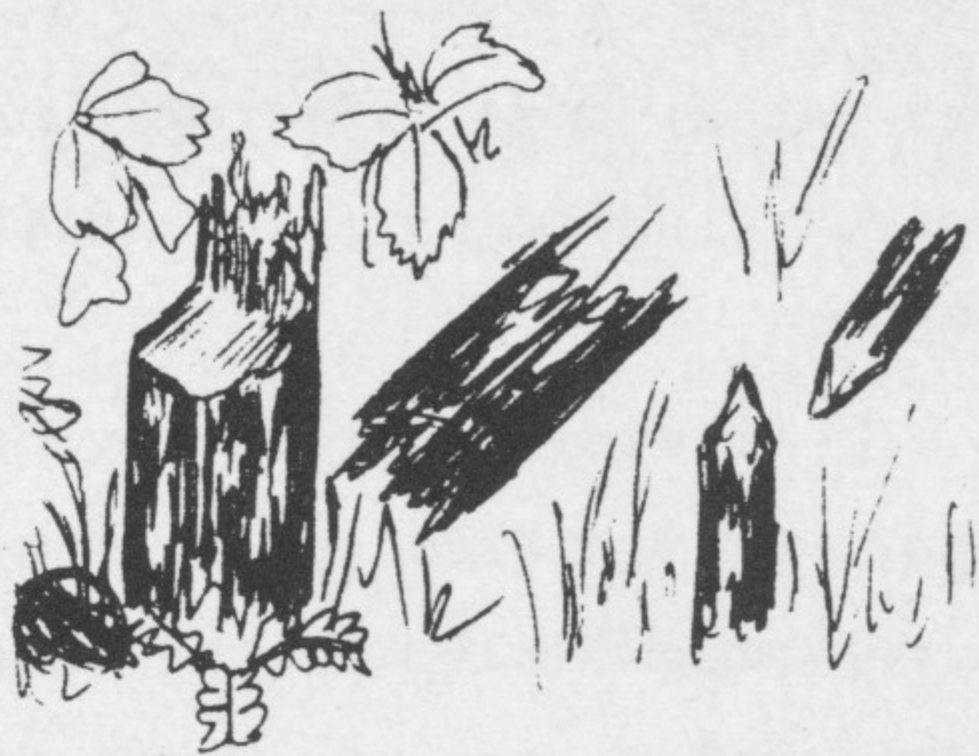

Fig. 3. Beverfelte trær.

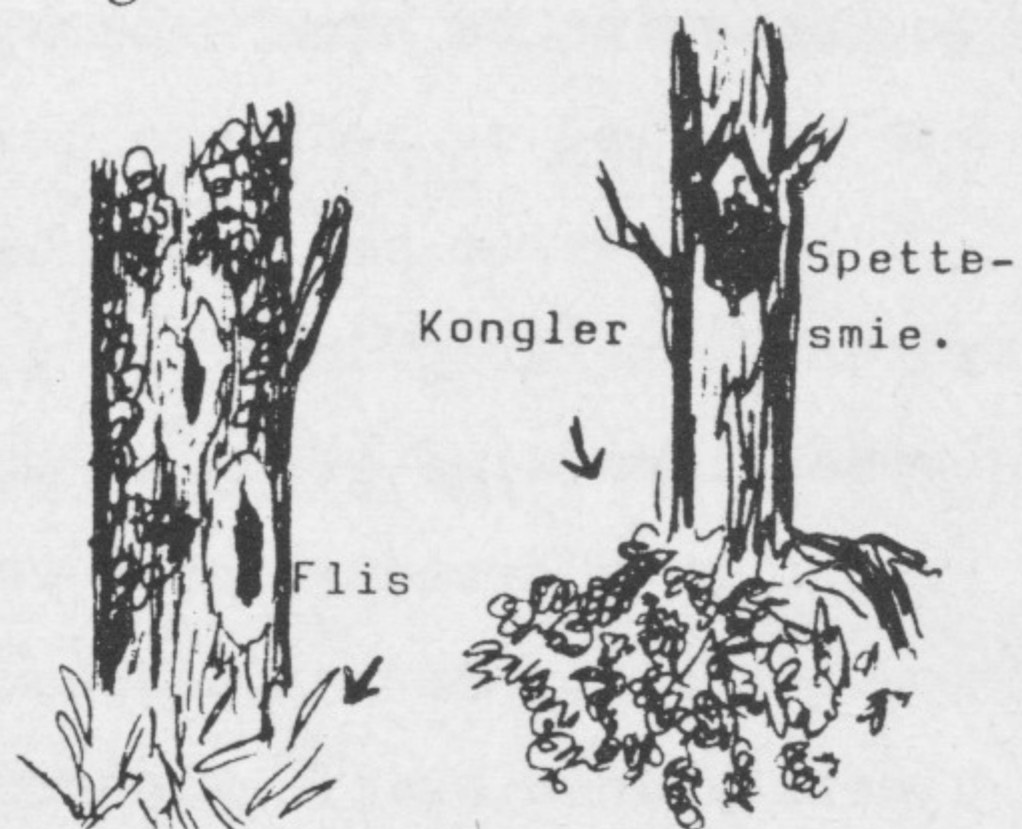

Fig. 4. Tre behandlet av spetter.

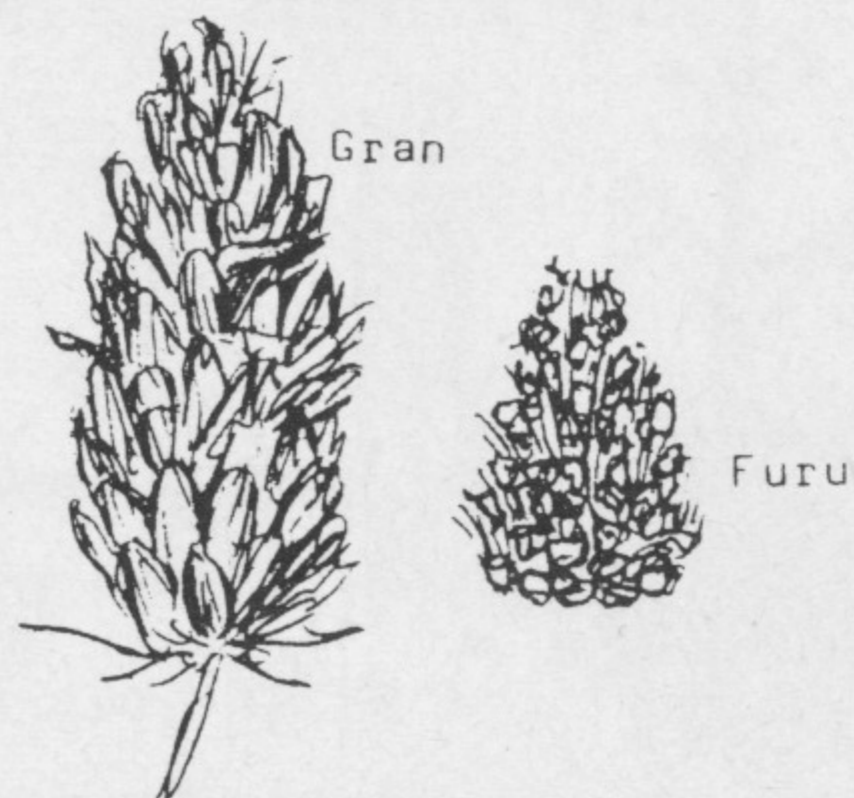

Fig. 5. Kongler behandlet av spetter, de får gjerne et rufsete utseende. En finner dem ofte ved spettesmier.

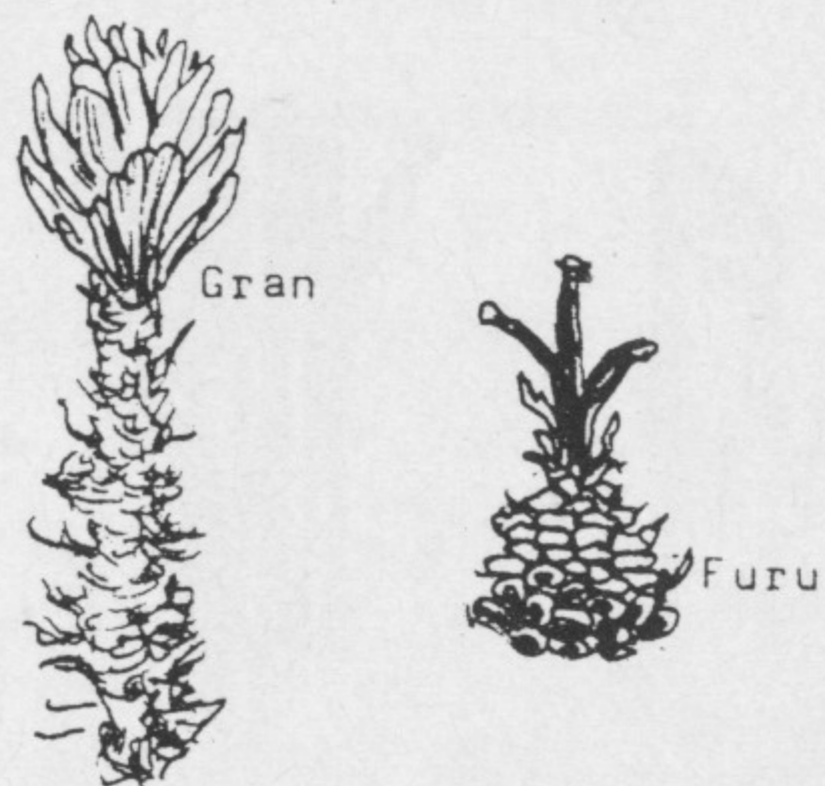

Fig. 6. Kongler behandlet av ekorn. Disse konglene ligger som regel lett synlig.

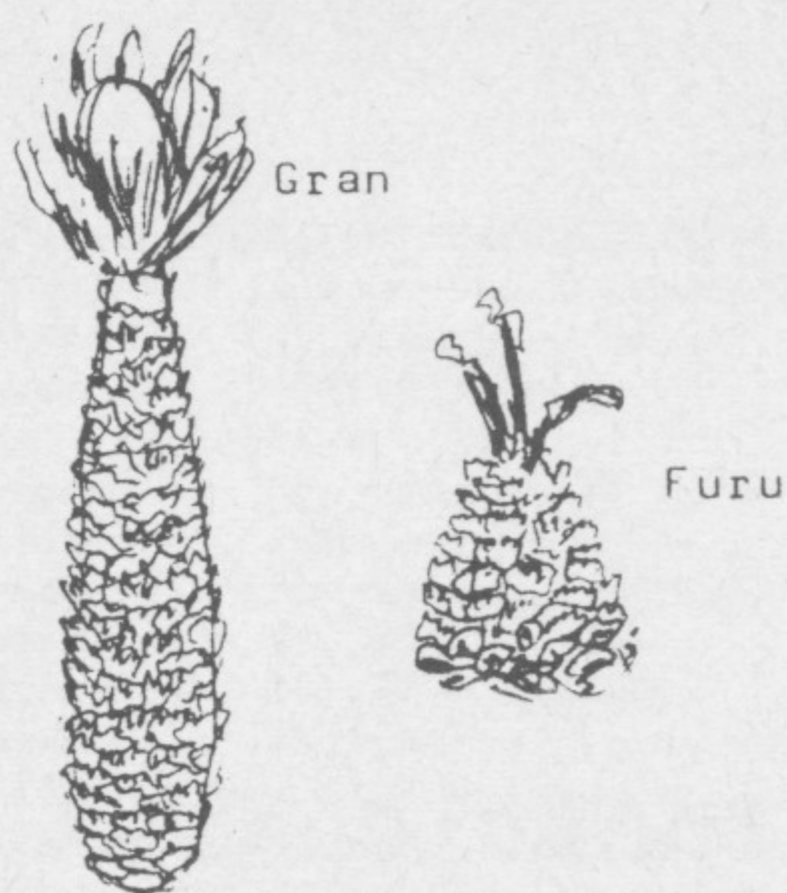

Fig. 7. Mus tar også kongler, men spiser dem på utvalgte skjulesteder. Skjellene gnages jevnt og tett.

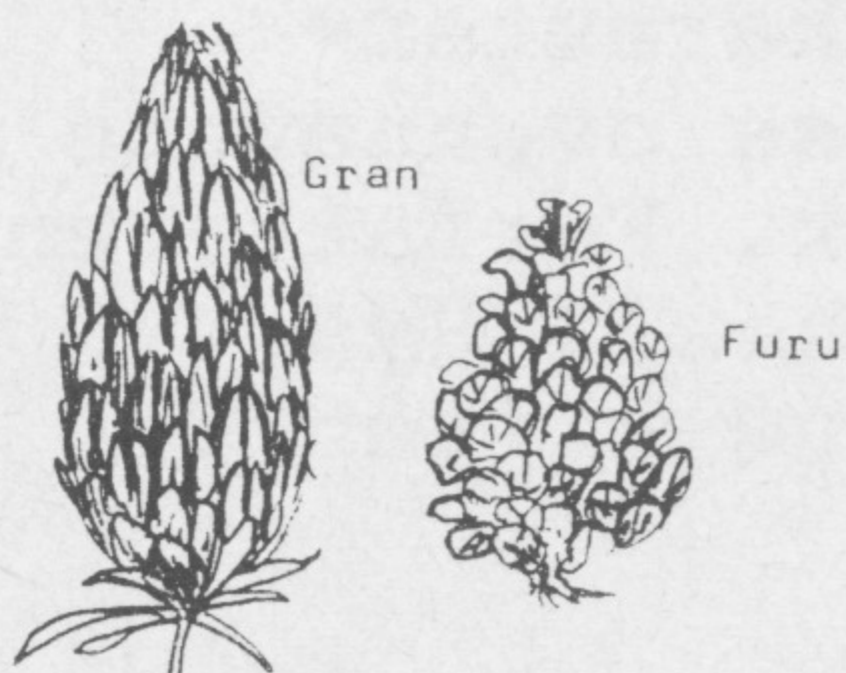

Fig. 8. Kongler behandlet av korsnebbet. Konglene finner en under trær.

Fig. 9. Rovdyrene biter av fjærene helt inne og fjærposene er derfor ikke hele.

Fig. 10. Der en rovfugl har ribbet byttet sitt, finner en fjær med hele fjærposer og gjerne et lite hakk i skaftet etter nebbet.

f.eks. elg, spiser flere arter som snyltere, rev, kråke, røyskatt, ravn og flere. Dette kan gjøre det vanskelig å studere sportegnene. Ikke alltid er døde dyr tatt av rovpattedyr, men omkommet av naturlige årsaker eller f.eks. falt ned fra et flåg og deretter fraktet vekk av et rovdyr. Er byttet et større pattedyr, vil rovpattedyrene nesten alltid rive opp i buken og spiser så innvollene. Deretter begynner de på kjøttet som de river av mens knokler bli knust. Hjernen hos fugler tatt av rovdyr blir betraktet som en delikatesse og blir tatt først. Deretter blir fjærene bitt av og nederste del av fjærposene mangler (se fig. 9). Knoklene er som regel bitt over. Når rovfugler som hønsehauk, spurvehauk og falk tar en fugl, river de gjerne av hodet og spiser deretter hjernen. Ribbingen av byttet tar så til og en vil finne fjær rundt restene av fuglen som er forskjellige fra fjær som er revet av rovdyr. Fjærposen er her som regel hel (se fig. 10). Når rovfuglene spiser av brystet, vil en finne kileformede merker i brystbenet. Disse knokkelrestene blir senere gulpet opp. Restene av måltidet finner en som hauger av fjær rundt skjelettet samt nebbrester, tærmer o.l. De fleste fugler har sine bestemte spiseplasser og særlig under reir til rovfugl i slutten av hekketiden kan en finne store mengder byttedyr. Uglene sluker som regel de smånagerne de tar hele, men de har ofte sine faste plasser hvor de etterlater seg en haug med gulpeboller, noe vi skal komme tilbake til i et senere nummer.

Dette var bare en kort innføring i hva spisespor hos en del dyr ser ut og en håper en har fått litt større innsikt i dyrenes spisevaner og håper illustrasjonene har vært til hjelp.

(forts. neste nr.)

FUGLER SOM INDIVIDUALISTER

ELSE SKJENNALD

Noen inntrykk fra boken "Birds as Individuals" av Len Howard (1952).

Hvis det er noen som tviler på at fuglene har intelligens og andre menneskelige karakteregenskaper, råder jeg dem til å lese ovennevnte bok, som også er oversatt til norsk. Forfatteren bodde i ca. 10 år i en hytte i Sussex i Syd-England med det formål å studere fuglelivet på nært hold.

Dette er ikke noen vanlig hytte med moderne, trehvite møbler, hjemmevevde ryer og ditto gardiner. Nei, her flyr kjøttmeiser og blåmeiser etc. ut og inn hele dagen. Veggene er prydet med tomme sukkerkartonger o.l. til å overnatte i, og gulv og bord er dekket med gamle aviser, som de bruker til toalett. Vekkerklokke er unødvendig. Overnattingsgjestene trommer mot vindusrutene for å komme ut tidlig om morgenen før fanten har fått skoene på seg.

Men så er ikke Len Howard noe vanlig menneske heller. Hun har en fantastisk observasjonsevne og et eksepsjonelt fugletekke, som hun sier kommer av at hun er så glad i alt levende i naturen. De fleste spiser av hånden hennes ved første gangs bekjentskap. Hvilken ornitolog ville ikke misunne henne en slik utgangssposisjon? Hun sier selv at fordi fuglene ikke eier frykt i hennes nærvær, oppfører de seg naturlig, slik at det er mulig å avsløre deres hemmeligheter. Man kan jo heller ikke bedømme menneskene etter deres oppførsel når de er under en eller annen form for psykisk press.

Hun har funnet ut at kjøttmeisene er de mest intelligente av leieboerne hennes, men at det er stor forskjell mellom de enkelte individene. De er også så nysgjerrige at de av og til glemmer alle forsiktighetsregler.

Hun kjenner en hel del av dem personlig og har lagt navn på dem etter utseende eller karaktertrekk, som f.eks. Fatty, Curley, Monocle, Puggy (forkortelse for pugnacious = stridig), Cross (tverr) etc. Hun følger nøye med i rugetiden og har til og med satt opp stamtavle over dem.

Hennes favoritt er Baldhead (skallet), men så er han også en intelligent og vital representant for sin art. Han er den første som klarer å åpne en fyrstikkeske ved å holde den med bena og trekke den ut med nebbet. Hvis esken er for stiv til at den kan trekkes helt ut, tar han den opp og snur den, slik at fyrstikkene faller ut. Når han finner en eske av et eller annet slag, undersøker han lokket nøye før han går til angrep, og det hender aldri at han forsøker å åpne esken i den enden hengslene sitter.

Hun forteller også en annen episode som skulle tyde på at fuglenes oppførsel ikke alltid bare kan tilskrives instinkt: I løpet av disse årene opplevde hun ofte fuglenes ublide møte med vindusrutene. Slike støt kan være skjebnesvangre for små, sarte fugleunger, og de kan jo ikke godt vite at det er noe som heter gjennomiktig glass. En dag så hun at Jane, mor til et stort kull kjøttmeisunger, kalte dem til seg og gjorde dem oppmerksom på dette faktum ved praktisk demonstrasjon. Siden var de alltid forsiktige når de nærmet seg vinduene og prøvde å finne et som var åpent.

Det er blitt hevdet at når en fugl setter seg til å synge like etter at dens make er død, er dette et tegn på at fuglene ikke eier følelser. Forfatteren forklarer det slik: Hvis en fugl blir drept av en bil f.eks., er sjokket så stort for dens make at den må få utløp på et eller annet vis. Etter dette utbruddet av hysterisk sang er det tydelig at den sørger, og det kan ta flere dager før den begynner å synge igjen.

For å bevise at fuglene kan føle både kjærlighet og sorg beretter hun noe besynderlig hun var vitne til en gang, nemlig at to kjøttmeishuner ble oppvartet av samme kavalier. Da det var kommet så langt at eggene til den ene var utklekket, la han imidlertid all sin elsk på henne og neglisjerte den andre fullstendig. Hun hang etter ham til stadighet med vibrerende vinger og klagende lyder, men til ingen nytte. Resultatet var at hun sluttet å mate ungene sine og døde av sorg.

Etter forfatterens erfaring er kjøttmeisene stort sett vennligsinnede både overfor sin egen rase og andre fuglearter, selv om enkelte kan være dominerende. Curley er av den saktmodige typen og er redd de andre fuglene. Len mener grunnen kan være at hun har så små føtter, for det er føttene de bruker både til angrep og forsvar, og Curley sitter titt og ofte og betrakter dem. Hun forandrer imidlertid karakter og blir mer selvsikker og modig med årene. Til å begynne med oppsøker hun sin matmor bare når denne er alene, og de to leker en spesiell lek sammen. Hvis Len er opptatt med et eller annet, lister hun seg innpå henne og stikker henne med nebbet der klærne er mest loslitt, hvorpå hun gløtter opp for å iaktta reaksjonen. Dette fortsetter helt til Len skriker av smerte, og hun påstår da at Curley har et umiskjennlig lys av tilfredshet i øynene.

Kjøttmeisene forstår av stemmen og ansiktsuttrykket hennes når en lekkerbissen er merket "adgang forbudt", og forsøker seg ikke heller så lenge hun følger dem med øynene. Men straks hun snur ryggen til, vips, så er de i matfatet og snapper en godbit, og forsvinner så ut i en viss fart. Er det noen som kjenner seg igjen?

Latskap forekommer også i fugleriket, og gjelder som blant menneskene begge kjønn. Enkelte nybakte mødre eller fedre lar maken sin ta alt ungestellet, mens de selv bare er opptatt med å pynte seg og lange i seg mat.

Som andre barn elsker fugleungene å leke, og hun har sørget for at de ikke skal kjede seg i så måte. Spesielt godt liker de et syltetøyglass fullt av skjell. De tar opp ett og ett skjell av gangen, slenger det fra seg og følger det med øynene helt til det lander.

Og de har også det til felles med menneskebarna at de ikke rydder opp etter seg. Dessuten er de glad i utstoppede dyr, som de tar hull på med nebbet og trekker innmaten ut av. En gang Len lå syk brukte de hodeputen hennes som rutsjebane.

Dette er bare noen smakebiter av hennes fascinerende bok. Enkelte vil kanskje stille seg tvilende til noen av de slutninger forfatteren drar av sine iakttagelser, men tilbake står en mengde fakta, noe som bokens mange illustrasjoner skulle være et bevis for. En kjent fuglefotograf besøkte henne to ganger og har bl.a. foreviget Baldhead mens han er i ferd med å åpne en fyrstikkeske.

Hun skriver også om en del andre fuglearter, og til slutt tar hun for seg fuglesangen. Hun er selv profesjonell musiker, så her er hun på hjemmebane, og det er forbløffende ting hun finner ut også om dette emnet.

Ung granmeis. Foto: Torgeir Nygård.

SYKKEL & SKI

Arve Grøtte

Øvre Bakklandet 35

tlf. 075-32 103

RIKT UTVALG I

SPORTS OG FRILUFTSUTSTYR

ALDRI SÅ KALDT AT DET IKKE ER GODT FOR NOEN

GUNNAR HOLT

Ulike fargenyanser i snøen blir hyppig observert om sommeren i høyfjellet. Sotmørke avsetninger vitner om nedbør med vinddrevne industrikomponenter syd fra kontinentet.

Rødfarget snø i solvendte snøfonner blir gjerne også tilskrevet samme årsak, men helt uforskyldt.

Den røde fargen skyldes mikroskopiske grønne alger som i stort antall på denne måten tilkjennegir sin eksistens.

Alger, som vi helst forbinder med vann, finner vi også på jordoverflaten, dette fordi de er avhengige av sollyset. De er sparsomme, men kan danne grønne overtrekk på fuktig jord og på stein. Dessuten kan de altså opptre på snø.

Chlamydomonas nivalis er det latinske navnet for encellede grønne alger som naturlig finnes på overflaten av isbreer og på snø. Den enkelte organisme er omgitt av en fast cellevegg og inneholder en sentral kjerne, en skålformet kloroplast og to svingtråder. Fra snøen får de tilstrekkelig med næringsstoffer til å opprettholde tilværelsen, og sommerstid gir solen energi til fotosyntesen. Særlig vanlige er de i fjellet etter tørke-somre.

Fjellet forvitner hele tiden, og vinden kan til tider drive støv og sand avsted i reneste sandstormer. En del av dette vinddrevne forvitningsmaterialet legger seg senere til ro på snøen og isen. Her blir dette mottatt som ekstra næringsstoffer og gir grunnlag for ekstra plantevekst. Celletallet øker og dersom det er mye støv som er tilført, vil den nye næringen også gi grunnlag for dannelse av opplagsnæring. Chlamydomonas nivalis mister sine svingtråder og hopper seg opp med olje og røde hematokrom-korn. Som røde, runde og ubevegelige celler finnes de nå på snøen, og kan mange steder farge denne kraftig rød.

Snø og is er vanligvis lite egnet som tilholdssted for smådyr. En kan riktignok finne åpne felt med et yrende liv av spretthaler, 1 - 2 mm. lange insekter med en hoppegaffel under bakkroppen. Snølopper kalles de, men er egentlig ført inn på snø og is med vinden. Insektlarver kan også krype opp på snøen for å unngå smeltevann nær bakken.

Likevel finner en tilpasninger også til liv på isbreer blant mikroskopiske små dyr. I innlandsis finnes det såkalte kryokonitthull. Disse er vanligvis 30-40 cm. dype og 1-5 cm i tverrmål. De er fulle av vann og på bunnen ligger et fint grått pulver (kryokonitt) dels av organisk og dels av uorganisk natur. Mesteparten skrives fra brekantene og er ført opp på isen av vinden. Der hvor støvet samler seg på isen, blir det en sterkere absorpsjon av solvarmen med den følge at isen smelter der om våren og sommeren. Selv om vannet i hullene fryser igjen om høsten, smelter det neste vår slik at hullene kan betegnes konstante dannelser. I kryokonitt-hullene finnes en karakteristisk fauna av mikroskopiske små dyr som infusjonsdyr, bjørnedyr og hjuldyr.

Bjørnedyr er meget små leddyr (ca. 0,1- 1mm.) som foruten på isen også lever i mosedekket på hustak, trestammer, i skogbunnen, i sjøer og enkelte også i havet. De er avlange, utydelig leddede og utstyrt med 4 par korte ben som ender i klør. Huden er kledd med kutikula. Munnhulen er utstyrt med to stiletformede staver som kan skytes ut og bores inn i planteceller. Innholdet pumpes ut med hjelp av det muskuløse svelget. Dyra lever av mikroskopiske alger som også trives i dette egenartede miljøet, f.eks. Chlamydomonas nivalis og Ancylonema nordenskiöldii. Noen arter finnes bare i kryokonittslammet.

Faunaen antas å holde til i hullene gjennom hele året. Den tiden vannet i hullet er frosset, overlever nemlig organismene som egg eller ved at de danner hvilestadier. Slike dyr og planter må selvsagt kunne tåle sterk kulde. Chlamydomonas kan tåle - 39 C, men dør hvis temperaturen overstiger +4 C. Bjørnedyr og hjuldyr hører til de dyr som er mest hardføre overfor kulde, og i laboratorium

er disse dyregruppene holdt 9 timer i flytende helium ved - 271 C. Deretter ble de flyttet til flytende hydrogen ved temperatur - 253 C. Da de så ble overført til vanlig vann, begynte de etter en stund å krype omkring som om ingen ting var hendt.

Fra et dyre- og plantegeografisk synspunkt har flora og fauna i hullene interesse av den grunn at disse dyrene godt kan ha overlevd istiden på stedet og faktisk representere urinvånerne på stedet.

SMÅSTYKKER

STÆRBESTANDEN I 1982

Magne Husby

Som en oppfølging av min artikkel (TN 2/1982) om hvordan den hekkende stærbestand varierte i Trøndelag i tidsrommet 1970-1981 kommer her et kort innlegg om hekkebestanden i 1982. Materialet bygger på innkomne svar på oppropet i forrige nummer, og følgende sendte inn sine opplysninger: Magne Grenne (Åsen), Gudny Lindberg (Snåsa), Roar Pettersen (Frosta) og Torbjørn Tranmæl (Melhus). Takk for tilsendte observasjoner.

Sammen med eget materiale (fra Åsen) er hekking eller ikke hekking observert i 50 mulige reirplasser de to siste årene. I disse reirplassene var det 28 stærpar både i 1981 og 1982. Det var endel variasjoner fra sted til sted men totalt var det altså ingen endring i bestanden. Hekkebestanden etter "krakket" i 1979 har altså vist en meget svak stigende tendens.

Ringmerking av fugler.

Vi har fått inn to brev fra to gutter i Namsos som vil vite litt om ringmerking av fugler. De to brevene og vårt svar er her gjengitt:

På et bilde så jeg en gang en fugl som hadde blitt ringmerket, men den hadde to ringer, en rød og en blank. Hvorfor det? Og hvorfor blir en fugl ringmerket? Det vil jeg gjerne ha svar på.

Hilsen Karl Otto Skage

Hvorfor har noen fugler blanke og en rød ring på foten? Hvorfor blir fuglene ringmerket? Jeg vil ha svar snarest mulig.

Hilsen Kai Helge Olsen

Det er flere grunner til at fuglene blir ringmerket. I begynnelsen av ringmerkingstiden (på slutten av 1800-tallet) var hensikten å finne ut trekkveger og overvintringssteder for trekkfuglene. Ringene har et nummer og en adresse slik at når en fugl med ring blir funnet kan en finne ut hvor denne er merket. Etter hvert som ringmerkingen utviklet seg, dukket stadig nye problemstillinger opp og nye interessante ting ble funnet. F.eks. kan nevnes: 1) De ulike arter kan trekke på forskjellig måte, noen følger smale trekkruiter mens andre trekker på bred front. 2) Ungfugler og

voksne fugler kan trekke forskjellig både i tid og sted. Også hanner og hunner kan trekke forskjellig. 3) Noen arter følger en annen rute på høsttrekk enn vårtrekk (sirkeltrekk). 4) Gjenfunn av fugler gir også opplysninger om alderen på dem og en kan få litt peiling på hvor gamle fuglene innen de forskjellige artene kan bli. I tillegg til disse hovedpunktene er det også andre ting merkingen gir svar på f.eks. fuglenes vekt, vingelengde o.s.v. i forhold til trekk lengde og trekk rute.

Når fugler skal studeres mere inngående på hekkeplassen eller under andre lokale forhold, brukes ofte fargeringer på føttene. Fargeringene settes på etter et bestemt mønster slik at **hvert enkelt individ** kan gjenkjennes på avstand v.h.a. ringenes fargekombinasjon.

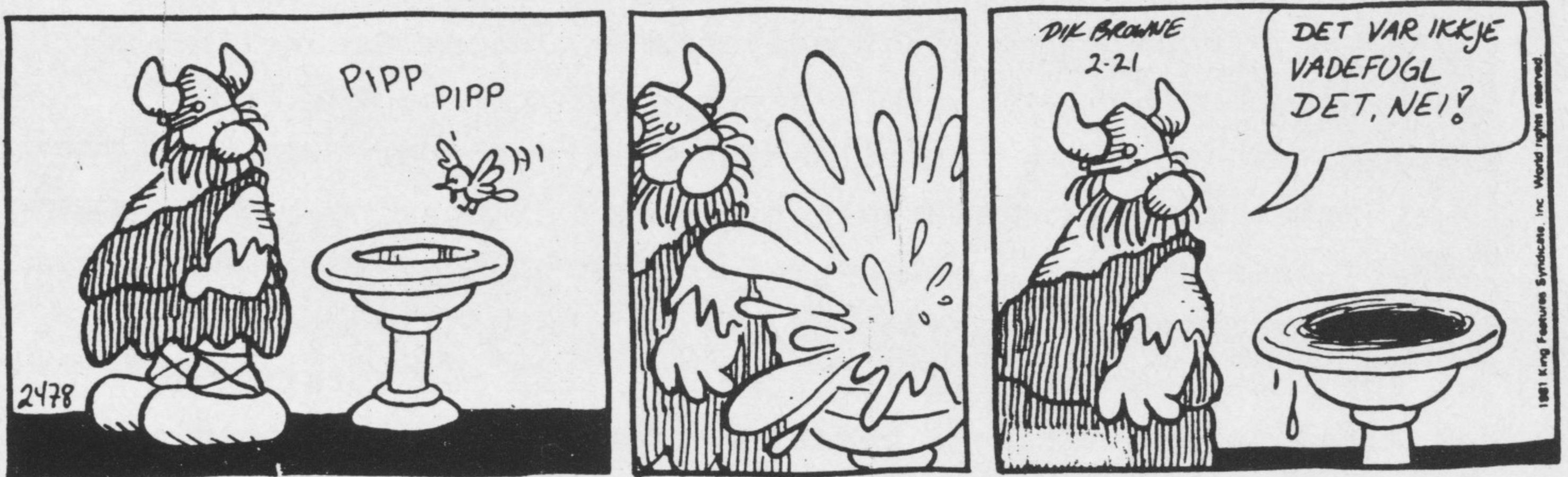
Resultatet av det voldsomme arbeidet som blir, og er blitt lagt ned i ringmerkingen, er avhengig av at alle som finner ringmerkede fugler sender inn ringene. Ringene kan returneres hvis finneren ønsker å beholde dem.

—red—

P.S.

Vi tar gjerne i mot spørsmål av enhver art om ting våre lesere måtte lure på. Enkelte ting kan vi svare på her i redaksjonen eller vi tar kontakt med noen som har bedre greie på problemet, og både spørsmål og svar settes da inn som et stykke i TN.

HÅREK

STORT KJØTTMEISREIR

Jostein Sandvik

Reirbyggende fugler har som regel en meget liten variasjon i sine byggverk. Reirskåla utformes av kroppen og blir derfor avhengig av fuglens størrelse. Det øvrige varierer fra art til art, men kan til en viss grad tilpasses forholdene der reiret bygges. Det gjelder spesielt hulerugerne.

Av og til blir det funnet ekstreme tilfeller av reirbygging, der det ser ut som "reirbyggingsinstinktet" fullstendig har tatt overhånd. Sommeren 1980 ble det funnet et reir av rødvingetrost som var hele 52 cm høyt, i en oreskog ved Ler i Melhus (Slagsvold 1982).

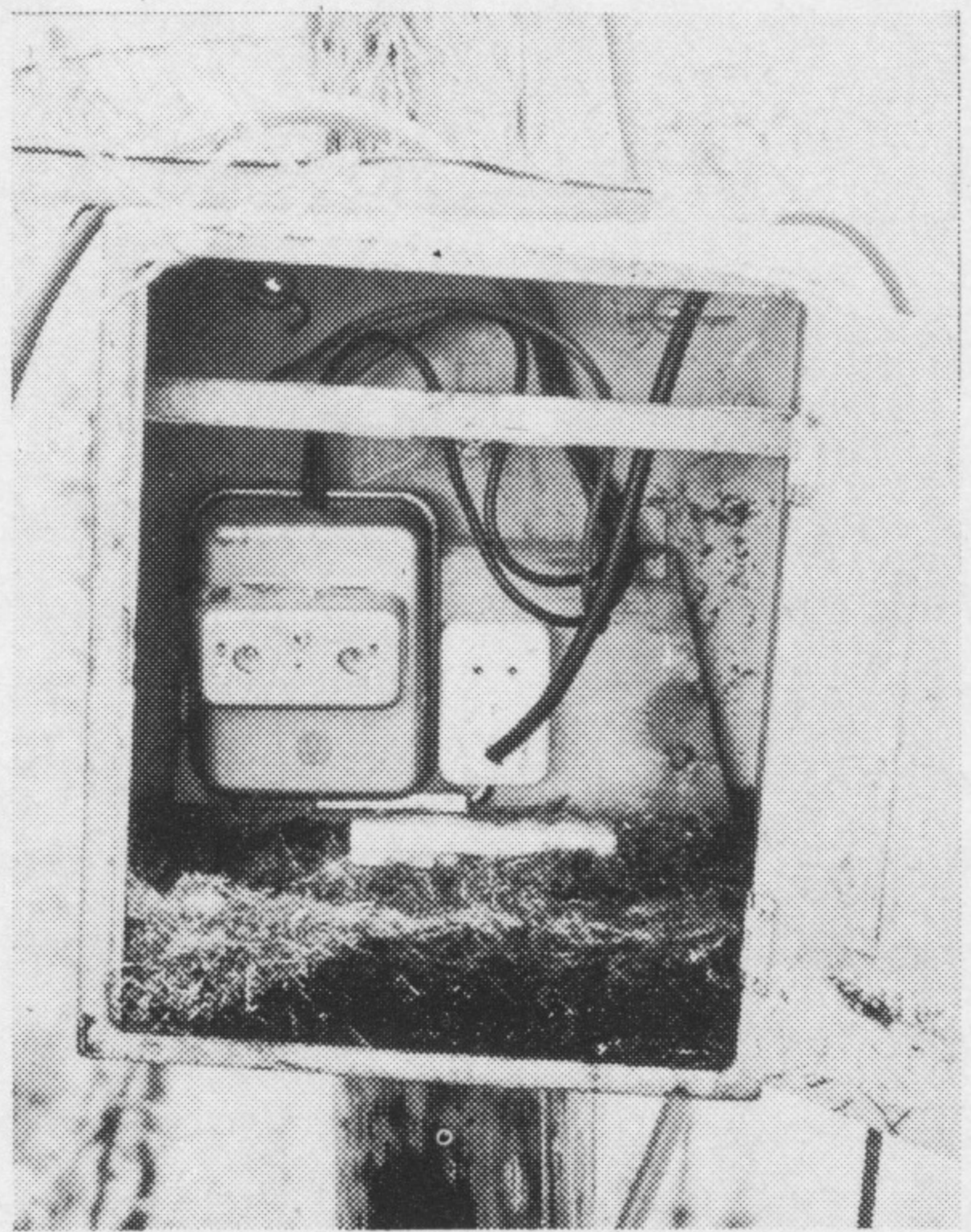
Den 2. juli 1981 ble det funnet et uvanlig stort kjøttmeisreir i Selbu. Det var bygd i bunnen av en sikringsboks som midlertidig var opphengt på en stolpe, ca. 1.7 m over bakken. Størrelsen av boksen er: 34 cm lang og 20 cm bred i bunnen og 44 cm høy. I bakveggen var det satt opp div. sikringer o.l. på ei trefjøl som opptok en del av bunnflaten (16 x 7 cm). Reiret var 8 cm høyt over hele den ledige bunnflaten i sikringsboksen. Reiret var en liten fordypning innerst i venstre hjørne. Reiret var bygd av frisk mose, med fôring av dyrehår og ull i reirgropa. Reirmaterialene utgjorde totalt ca. 4.5 liter (dm³).

Innflygingshullet var et rundt hull i taket, beregnet til kabler, med en diameter på 3.7 cm. Gjennom dette hullet var alle reirmaterialene og maten til ungene fraktet, og sist men ikke minst ungene måtte også gjennom dette "nåløyet" for å komme ut i den nye verden utenfor.

Reiret ble ikke funnet før etter hekkesesongen, så det er uvisst hvor mange unger det var, men ihvertfall måtte en bli gjen. Den hadde ikke klart styrkeprøven. Nok et lite eksempel på naturens harde lov, med beinhard seleksjon, eller utvelgelse av de mest tilpasningsdyktige.

Litteratur:

Slagsvold, T., 1982: Rekordhøyt reir av rødvingetrost. Vår Fuglefauna 5: 19.

Kjøttmeisreiret fyller hele bunnen av sikringsboksen, med reirgropa i hjørnet til venstre og innflygingshull i taket til høyre (kabelen er satt inn etter hekkesesongen).

Foto: Jostein Sandvik.

KJØTTMEIS INVALIDISERT AV RINGMERKING

Kjell Morten Klevsand

På og ved vår foringsplass på Våddan, nære Bymarka i Trondheim, er det om vinteren et rikt og variert fugleliv. I vinter dukket det også opp en kjøttmeis som oppførte seg noe merkelig. Den "satt" på brystkassen og flakset enormt med vingene for å holde balansen. Ved nærmere ettersyn viste det seg at den høyre foten var ubrukelig, og tilsynelatende lammet. Kloa hang bare slapt ned, og den venstre foten kunne bare i liten grad kompensere for høyrefotens ubrukelighet. Fuglen var ringmerket på høyre fot, og det er hevet over tvil at ringen var årsaken til invaliditeten.

I Trøndersk Natur nr. 1/82 står å lese om "Snåsavann ringmerkingsstasjon" at man på denne plassen hadde ringmerket 9000 fugler i sesongen. Ikke vet jeg hvor mange fugler som ringmerkes her tillands i løpet av en sesong, men når en nyopprettet stasjon får merket såpass mange fugler, går jeg ut fra at tallet nærmer seg 100.000.

Man må i denne forbindelse spørre seg om ringmerking er en "mani" blant ornitologer, og at det er mengden fugl som merkes som teller, ikke hensikten denne merkingen har. For når det blant ca. 100 fugler mer eller mindre stasjonert ved mitt fuglebrett dukker opp en ringmerkeskadet fugl, og dersom dette er representativt (1% ringmerkingsskader), invalidiseres det atskillige fugler i Norge i løpet av en sesong.

Den skadde kjøttmeisa.
Foto: K. M. Klevsand.

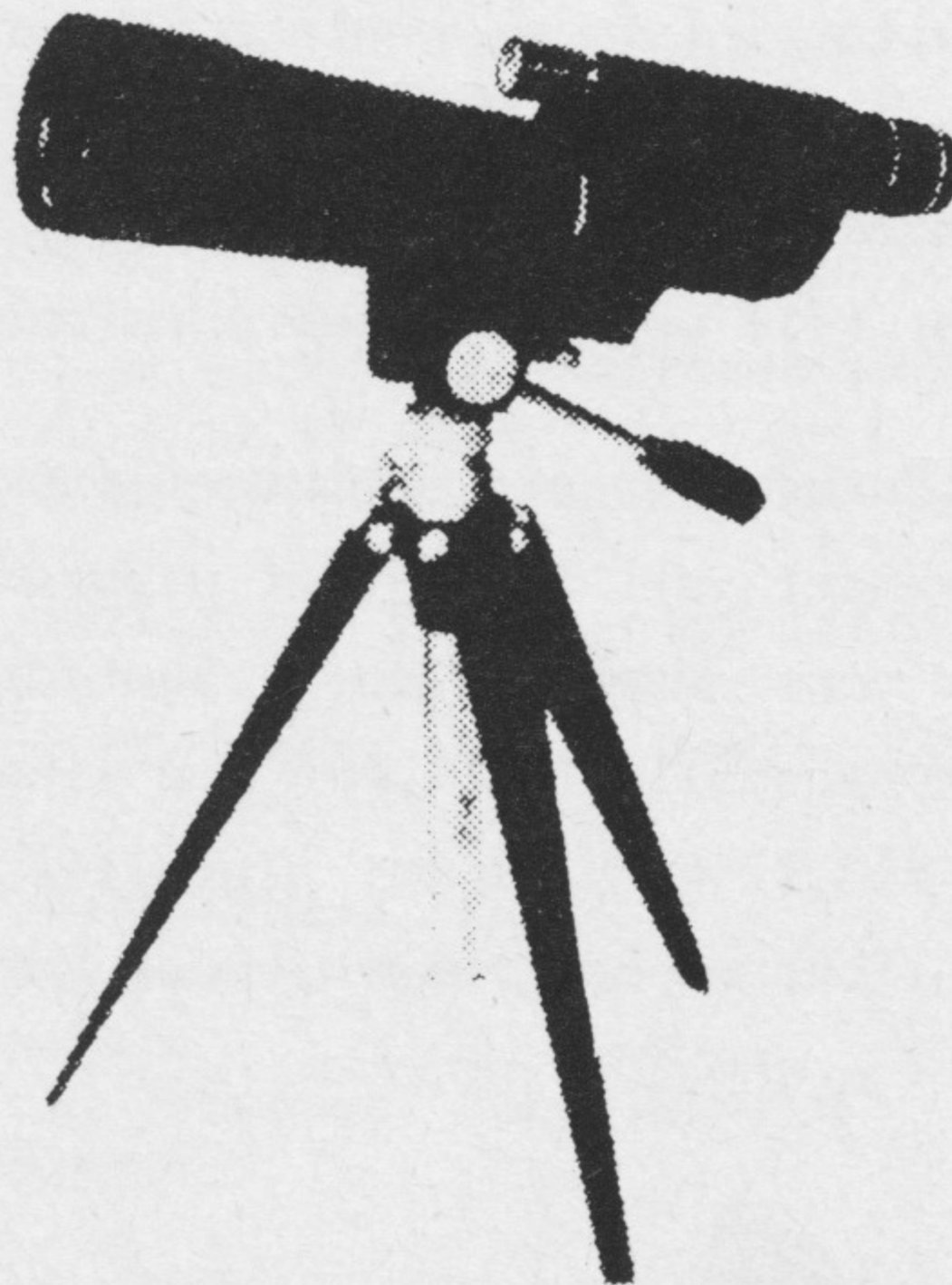
Kanskje er dette å trekke litt for raske konklusjoner, jeg håper det. Men allikevel vil jeg stille noen spørsmål: Hvorfor ringmerkes kjøttmeis i det hele tatt? Er fuglen så vanlig at den betraktes som "øvelsesobjekt" for nybegynnende ornitologer (ringmerkere?)? Vet man ikke snart nok om våre mest vanlige fugler? Burde man ikke, i stedet for å bruke tid på ringmerking, heller gjøre noe praktisk for å sikre oppvekst og formeringsbiotoper? Fortell skogbrukerne på Snåsa at de må sette igjen tørre trær til hakkespett og ugler! (Alternativ bruk av tid i stedet for ringmerking ved Snåsavann.)

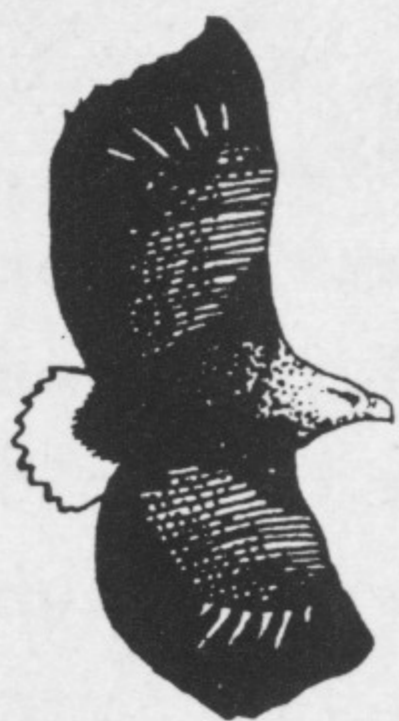
Jeg finner ingen grunn til at merkingsrutinene bør fortsette dersom det er den minste fare for at fugler skal bli livsvarig ødelagt av "inngrepet".

Hvordan det gikk med kjøttmeisa? Den døde antakelig, den hadde ingen sjanse i januarkulda med det svære handicappet den var blitt påført av en "ornitolog".

MURGÅRDEN
THOMAS ANGELLS GT. 22
TELEFON 32830 - TRONDHEIM
BRILLESPECIALISTER

NORDISK
ORNITOLOGISK
KONGRESS 1983

Skandinaviska Ornitologiska Unionen arrangerar i samarbete med Ornitologiska Föreningen i Finland och Zoologiska Institutionen vid Helsingfors Universitet en Nordisk Ornitologisk Kongress på Lammi biologiska station i södra Finland, den 1-5 augusti 1983.

Kongressen kommer att omfatta temasymposier över:

Sommarperiodens fenologi hos fåglar

Fåglars vinterekologi

Lapplands fågel fauna

Den häckande fågel faunan: beståndsuppskattningar och förändringar

Rovfåglar

Svartvit flugsnappare

Fågel forskning med kända individer

Skydd av fågel faunan

Även andra ämnen är välkomna. Dessutom ges möjlighet att presentera resultat i form av posters. Under kvällarna finns möjligheter att förevisa ornitologiska diaserier och filmer. En urskogs- och myrmarksexkursion planeras under kongressen. Därtill ges möjligheter till korta morgonexcursioner.

Anmälning: För att organisationskommittén i god tid skall kunna presentera ett detaljerat program, bör preliminär anmälan ske före den 1 december 1982. Samtidigt ombedes potentiella föredragshållare inkomma med sina förslag till anföranden. De som anmält sig får det slutgiltiga programmet med utförligare uppgifter om kongressen under föråret 1983, varefter den slutgiltiga anmälan insänds.

NORDISK ORNITOLOGISK KONGRESS
Jörgen Palmgren
Zoologiska institutionen
N. Järnvägsgatan 13
SF-00100 Helsingfors 10 FINLAND

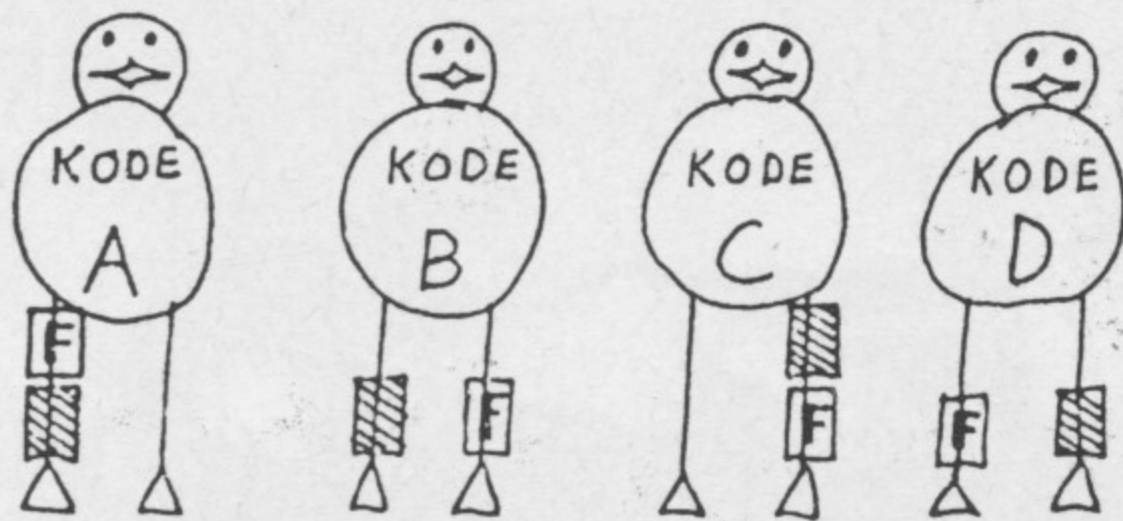
FARGEMERKINGSPROSJEKT PÅ MÅKEUNGER I

TELEMARK FRA 1982

Som ett av flere ledd i sjøfuglprosjektet ble det i fjor igangsatt ringmerking av måkeunger på utplukkede lokaliteter. Totalt ble ca. 150 hettemåkeunger merket.

Fra og med i år vil merkingene bli utvidet til også å gjelde fargemerking, og vi vil konsentrere oss om sildemåke, gråmåke og hettemåke. For hver art er det plukket ut 3-4 betydelige hekkeplasser hvor ringmerkingen vil pågå i årene fremover. Hensikten er senere å kartlegge hvor de voksne fuglene etablerer seg som hekkefugler i skjærgårdssonen.

Ringene settes på i 4 forskjellige kombinasjoner som gjør det mulig å føre den voksne fuglen tilbake til lokaliteten hvor den ble født. Fargene på plastringen vil skifte fra år til år, og på den måten er det mulig å skille årskullene fra hverandre. I år vil samtlige fargeringer være grønne, i 1983 røde osv. Nedenfor er vist de 4 ringkodene som vil bli brukt:

F=fargering

Vi er meget interessert i å få inn meldinger om våre fargemerkede måker som måtte dukke opp utenfor fylkesgrensene. På forhånd takk!

Hilsen

Andreas Cleve

formann NOF avd. Telemark

Postboks 1076, 3701 Skien.

Innlegget er forkortet

-red-

TRØNDESK NATUR SUPPLEMENT er en publikasjonsserie som tar sikte på å gjøre tilgjengelig for publikum arbeider som er for store til at de kan gå inn i "modertidsskriftet" TRØNDESK NATUR uten videre. Rapporter fra faunistiske og botaniske undersøkelser er vanligvis av en slik karakter, men også andre typer av stoff vil være aktuelle.

Supplementene vil komme ut uregelmessig, avhengig av stofftilgangen, og må kjøpes hver for seg. De vil bli kunngjort i TRØNDESK NATUR – og prisen vil bli oppgitt i hvert enkelt tilfelle.

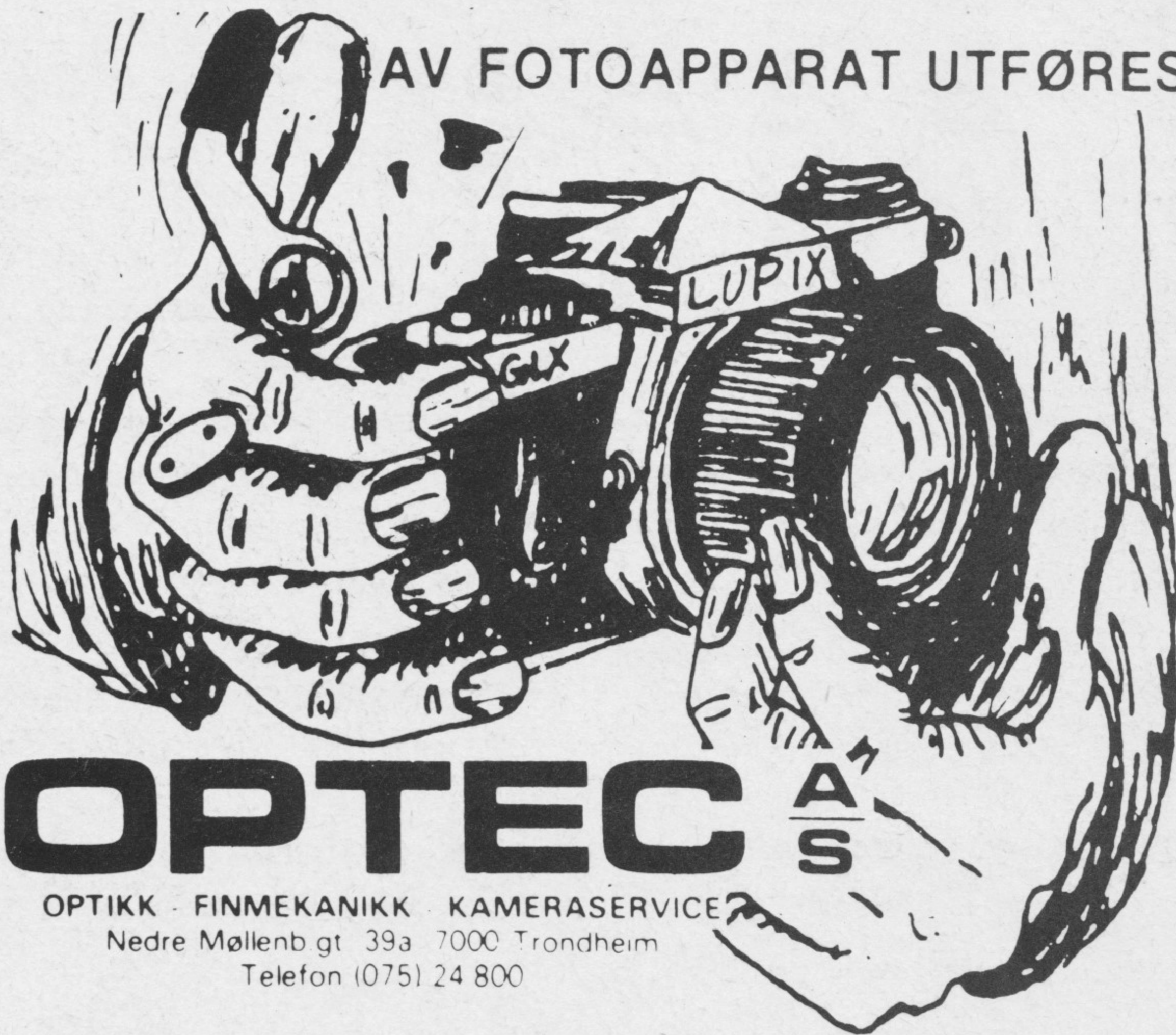
Manuskriptet til TRØNDESK NATUR SUPPLEMENT sendes til TRØNDESK NATUR, postboks 1719, Rosenborg, 7001 Trondheim.

Postgiro: 3 60 19 52

Redaktør: Torgeir Nygård

REPARASJON, KONTROLL OG JUSTERING

AV FOTOAPPARAT UTFØRES

OPTEC AS

OPTIKK - FINMEKANIKK - KAMERASERVICE

Nedre Møllenb. gt. 39a 7000 Trondheim

Telefon (075) 24 800